

לעומקו של מקרא

דברי עומק
בכרשת השבוע ובמועדים

בהר-בחוקותי

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

בְּהָר

ועי' תמיהת אוה"ח הק' שעדיין יש לשאול, מדוע בחר דווקא במצות שמיטה ללמוד דווקא ממנה על כל המצוות שגם הן ניתנו כלליתיהן ופרטיהן מסיני.

ועיקרי דבריו, שע"י קבלת התורה בהר סיני, נחלטה עבורנו הארץ, ולכן דווקא בשמיטת הארץ נאמר הר סיני.

ולעֹטֵר דבריו של ר' חיים בן עטר יש לומר לעומקו של מקרא, שהוזכר הר סיני דווקא במצוות השמיטה, שהיא המצווה היחידה שעל ידה נהיה פנויים לעסוק בתורה שניתנה מסיני.

^^^

אֲשֶׁר אָנִי נָתַן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ
שְׁבַת לָהּ' (כה,א-ב')

מבאר אוה"ח הק':

אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתינה [נתן לכם], שיוור לה' בארץ [ושְׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ].
כלומר, שישירו ממתנת הארץ שביעית לה'.

ובהמשך כותב אוה"ח הק',
והצצתי וראיתי כי אלהים חשבה

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהָר סִינִי
לֵאמֹר: {ב} דְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אָנִי נָתַן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ
שְׁבַת לָהּ' (כה,א-ב')

בְּהָר סִינִי וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ

ברש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני. לחדד שאלתו של רש"י יש להוסיף מילה אחת. דווקא. מה ענין דווקא שמיטה שהזכיר בה שניתנה בסיני, ולא הזכיר כן בשאר המצוות שניתנו בסיני.

ולסיכום דבריו, מכיון ששמיטה נכתבה כאן עם כל כללותיה ופרטיה, וציין הכתוב שניתנה כך בסיני, בא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני ניתנו כולם עם כללותיהן ודקדוקיהן.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

מתנתו מתנה, ואינו יכול לחזור בו.
[וכמפורש בשו"ע חשן משפט סימן
רמ"ו]

כלומר השיור מחזק ונותן תוקף
למתנה, שתהיה מתנה גמורה ומוחלטת.
ואם בשכיב מרע כך, במלך חי וקיים
על אחת כמה וכמה.

ולעומקו של מקרא יאמר, ששיור
השביעית ממתנת הארץ, היא דוגמא
לבריאה כולה.

כיצד: מהבריאה כולה שייר הקב"ה
לעצמו את השמים, והארץ נתן לבני
אדם. כמובא בתהלים (קטו, טז)
הַשָּׁמַיִם שְׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לַבָּנִי
אָדָם.

ומהארץ כולה שייר הקב"ה לעצמו את
השמיטה שנאמר שבת לה', והשאר
מתנה לבני".

ומהשמיטה שייר הקב"ה לעצמו את
העמל בתורה, שהוא תורה לשם
שמים, כליל לה', והתבואה נתן לבני
אדם שנאמר וְעֵשֶׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לְשִׁלְשׁ
הַשָּׁנִים.

לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה'
נותן הארץ על תנאי [שישמרו
שמיטה], בהבטל התנאי תבטל
המתנה.

ובמה שאמר ושבתה הארץ שבת לה',
עשה שיור לה', [שמתוך מתנת הארץ,
ישיירו שביעית לה'].

מעתה, כשישלחו יד בשיור לא מפני
זה תבטל המתנה אלא עליהם לפרוע
כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה
שאמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד) אז תרצה
הארץ את שבתותיה את אשר לא שבתה
וגו', ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד
עולם. ע"כ דבריו.

ולהאיר בדבריו לגבי השיור לה',
יש לומר, שמה שאמר שהשיור לה' הוא
שביעית, יש כאן לשון נופל על לשון.
השנה השביעית, ושביעית מהמתנה,
אחת משבעה חלקים. כעין שש
שביעיות לכם ושביעית אחת לה'.

ודומה שעשה הקב"ה שיור זה כעין
הלכות שיור של מתנת שכיב מרע,
שאם נתן כל רכושו ולא שייר לעצמו
דבר, אין מתנתו מתנה. ואם שייר
לעצמו קרקע כל שהיא או מיטלטליו,

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שָׁבַת לָהּ.

יש לשאול, מה ראה הקב"ה כל שש שנים ליטול את הארץ מאתנו ולהחזירה לנו בתום השנה.

ושמא יש לומר, כשם שפירש רש"י בתחילת בראשית **"כח מעשיו הגיד לעמו"**, שאם יאמרו הגויים לסטים אתם וכו' נאמר להם של הקב"ה היא, **ברצונו נָטְלָה מכם וברצונו נָתַנָּה לנו**.

וכך ייאמר להם, תדעו שכך הוא, כי גם עם עבדיו יעשה כן, ברצונו נוטלה מאתנו לשנת השמיטה, וברצונו מחזירה לנו לאחריה.

ועוד יש לומר, ככתוב **אֶרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ דָּבַשׁ אֹתָהּ תְּמִיד עֵינֶי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה**. (דברים יא, יב').

לפשטן של דברים ידבר הכתוב על השגחת ה' על ארצו מתשרי ועד תשרי. **ולעומקו של מקרא** יש לומר כי הכוונה לשנת השמיטה. שאחת לשבע שנים, נוטלה ממנו לבחון את ארצו וליתן עיניו בה לראות **המַרְצָה היא לבניו**.

יוצא איפוא שיש כאן שיור מתוך שיור מתוך שיור. וכל שיור מעמיד ומקיים את המתנה שממנה נשתייר: **שָׁמַיִם** מהבריאה **שמיטה** מן הארץ ותורה מן השמיטה.

ועל דרך הצח נֶאֱמַר שכעין זה כווננו בפיוטי הסליחות ואין לנו שיור רק התורה הזאת. שמכלל הבריאה נשתיירה התורה הק' כדבר המעמיד ומחזק לכל הבריאה כולה.

ואשר על כן יבִּנוּ על נכון גם לכך מה שאומרים תורה מן השמים. שלא רק נתקבלה מן השמים, אלא גם נשתיירה שיור אחר שיור מן השמים, והיא שמעמידה שמים וארץ.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן חִקְרוּ כל השוירים יחדיו. **שְׁיִשְׁבֹּת האדם בשביעית כדי שיעסוק בתורה לשם שמים**, ובזה יקיים ויעמיד מוסדי ארץ ושמים. כי אין לנו שיור רק התורה הזאת, שהיא מעמידה את כל העולמות.

~~~~~

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

ועֲשֵׂת

וְכִי תֹאמְרוּ מֵה-נֶאֱכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִת
הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסָף אֶת-תְּבוּאָתֵינוּ:
וְצִוִּיתִי אֶת-בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה
הַשְּׂשִׁית וְעֲשֵׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ
הַשָּׁנִים (כה, כ-א')

וְעֲשֵׂת אֶת-הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים. יֵשׁ
לִיתֵן טַעַם לְמִי יִתְכוּן בְּאִמְרוֹ וְעֲשֵׂת.

אִם כּוֹנְנָתוֹ לְתִלּוֹת הַשַּׁפַּע בְּמִצְנָה, הוּא
הַקִּבְלָה, מְדוּעַ לֹא יֹאמֵר בְּמִקּוֹם וְעֲשֵׂת
וְעֲשִׂיתִי. וְכִגּוֹן: וְעֲשִׂיתִי אֶת הַתְּבוּאָה
לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים.

וְאִם כּוֹנְנָתוֹ לְבִרְכָּה עֲצֻמָּה, מְדוּעַ לֹא
יֹאמֵר וְעֲשֵׂתָה. כִּגּוֹן וְצִוִּיתִי אֶת-בְּרַכְתִּי
וְגו' וְעֲשֵׂתָה הַבִּרְכָּה אֶת-הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ
הַשָּׁנִים.

וְאִם כּוֹנְנָתוֹ לְאֶרֶץ הַמִּצְמִיחָה, גַּם
לְכֹאֲוֶרָה הִיא רֹאוּי לֹאמֹר וְעֲשֵׂתָה אֶת
הַתְּבוּאָה וְלֹא וְעֲשֵׂת.

וְאִשֵּׁר עַל כֵּן נִקְרָאת אֶרֶץ, שְׁצָרִיכָה
לְהַתְרַצוֹת לְיוֹשְׁבֶיהָ הַמְרַצִּים אוֹתָהּ
וְאֵת בּוֹרָאָהּ.

אוּזוֹ תִּתְקַיֵּים בְּרִכַּת ה' בְּאִמְרוֹ
עֵינִי ה' אֶלְקִיד בְּהַ מְרִשִּׁית שְׁנַת
הַשְּׁמִיטָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה וּבִסּוֹף הַשָּׁנָה
יִתְקַיֵּים הַפְּסוֹק [וַיִּקְרָא בַחֲזוֹקוֹתֵי כו, מִב']
וְנִכְרַמְתִּי אֶת בְּרִיתִי עִמָּךְ וְאֶף אֶת בְּרִיתִי
עִמָּךְ וְאֶף אֶת בְּרִיתִי עִמָּךְ אֶזְכֹּר
וְהָאֶרֶץ אֶזְכֹּר לְאַחֵר שְׁנַעֲזֹבָה מֵהֶם בְּעַל
כְּרַחֲם, וְתִרְצֵן אֶת שְׁבִתָּתָהּ בְּהַשְׁמָה מֵהֶם
וְהֵם יִרְצֻוּ אֶת עֲוֹנָם, שְׁלֹא שְׁבִתוֹ
מִרְצוֹנָם. וְבִרְאוֹתוֹ כִּי חֲזָרוּ לְשִׁבּוֹת
שְׁבִיתַת הָאֶרֶץ מִרְצוֹנָם וּמִחֲשָׁקָם בַּתּוֹרָה,
אִזְ תִּרְצֵן הָאֶרֶץ אֶת שְׁבִתוֹתֶיהָ, וְיִתְרַצָּה
לֵהֶם בּוֹרָאם לְהַחֲזִירָהּ לָנוּ לְהִיּוֹת שְׁעָרֵי
הַרְצִיּוֹן פְּתוּחִים בְּהַ כִּנְגַד הָאֶרֶץ הָעֲלִיוֹנָה,
לְהוֹרִיד שַׁפַּע רַחֲמִים מִן הַשָּׁמַיִם אֶל
הָאֶרֶץ הַתַּחְתּוֹנָה לְכָל יוֹשְׁבֶיהָ, בְּהֵאֲרַת
פָּנִים שֶׁל הַמֵּאִיר לְאֶרֶץ וְלָדָרִים עֲלֶיהָ
בְּרַחֲמִים.

~~~~~

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

הראשונים, עת הוציאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי כפי שצִנְתָּה. ועתה יודע לעין כל כי תִּקְנֶה חֶטְאָה והיא כבראשונה.

ואשר על כן נאמר (כה,ב') **וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שָׁבַת לָהּ**. שהוא גם מלשון **תשובה**. שבוה **שבתה הארץ את שבותה** כעין מה שנאמר וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ (דברים ל, ג'). שחזרה בתשובה והיא נאמנה בבתחילה.

ולכן אמר הקב"ה בלשון שמשמעת **לְשִׁלְשָׁה אָפָּנִים לברכת שלש השנים**.

א. ועֲשֵׂת הַקֶּבֶה"ה,

ב. ועֲשֵׂת בִּרְכַּה הָאָרֶץ,

ג. ועֲשֵׂת הָאָדָם.

והם שלש שנים יתרות על השש שלפני השמיטה והיובל, ויחד הן **תשע**. וזה שאמר **וְעֲשֵׂת, שהוא לשון תִּשְׁעַ**.

ועל דרך הצח ייאמר: ר"ת **ערב שביעית תשבת**. להראות גודל הנס. שלא רק ועשת את התבואה לשלש השנים, אלא גם לשלש השנים **והותר**. שנכלל בהם גם ערב שביעית.

ואם כוונתו **לאומרים** מה נאכל, היה ראוי לומר **נַעֲשִׂיתֶם** את התבואה לשלש השנים.

ועל כל הנ' ל יש לומר שבהיות מצות השמיטה והיובל **מבחן האמונה**, יִמְנַע מַצָּנָה השפּע כל חשש ספק **מקטני אמנה** שבדור, שמא ירחיקו הטובה ממטיבה, ויאמרו על תבואת שלש השנים שהיא מכח הברכה, או מכח הארץ, או מכח האדם, ולא מכח הבורא.

לכן אמר **וְעֲשֵׂת**. שהיא הוראה של **כולם** גם יחד. **ועשיתי, ועשתה, ועשיתם**.

ומה שלא אמר **ועשיתי** את התבואה, כדי להכיר טובה למכירים בטובתו. **הם גבורי כח עושי דברו** המפקירים שדותיהם ומאמינים בחי העולמים שישפיע עליהם ברכת השנים.

ובאמרו וְעֲשֵׂת, יתכוון לַמַּצָּנָה וְלַמַּצָּנָה כאחד.

וכן ידיע בזה צִדְקַת הארץ הנאמנה **לְצוּרֵי, ובזה** תתקן אשר פגמה בהמרותה פי אדונה **בִּימֵי חִלָּה**

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

מספרים עולים. ו'= 6 , ע'= 70 , ש'= 300 , ת'= 400 . לומר לך **נְעֻשֶׁת** את התבואה בדרך של מוסיף והולך.

ועל דרך הסוד, מובא בזה"ק (ויקרא דף ק"י עמ' ב') **נְעֻשֶׁת**, וְנְעֻשֶׁתָּה מְבַעֵי ליה, מאי נְעֻשֶׁת. אֵלָּא לֹא־פָקָא ה', דְּאִית לָהּ שְׁמָטָה וְנִיחָא, וְלֹא עֲבִיד עֲבִידָתָא. פְּתִיב (שמות טז) רָאוּ כִּי יֵל' גֹּ' נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים וְגו', כְּגוֹנָא דָּא וְצוּיָתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְגו'.

ותרגומו: מדוע כתב **נְעֻשֶׁת**, **ועשתה** היה לו לכתוב. אֵלָּא לְהוֹצִיא ה', שְׁשִׁישׁ לָהּ שְׁמָטָה וּמְנוּחָה וְלֹא עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה.

וכבר תמה על כך מוהרח"ו בהגהותיו שדברי הזהר אינם מובנים, שהרי אין הבדל בין **נְעֻשֶׁת** ל**ועשתה** ששתיהן לשון נקבה, והכתוב מעיד **נְעֻשֶׁת**, שאע"פ שהיא לשון נקבה כן עושה את התבואה לשלש השנים. ומה הוא שכתב הזהר הק' שְׁמָטָה וְנִיחָא, וְלֹא עֲבִיד עֲבִידָתָא.

ועוד תמה, שברוך הוא מלשון ספירת **היסוד** והוא דוּכְרָא שהוא לשון זכר, והוא כנגד צוּיָתִי את בְּרַכְתִּי, והברכה

ועוד על דרך הצח: **נְעֻשֶׁת** לשון חוזק, כמו **נְעֻשֶׁת** הברזל.

וכן מובא במשנה [כלים פרק יא משנה ג] הָעוֹשֶׂה כָּלִים מִן הַנְּעֻשֶׁת טְהוֹרִין. וכדפירש ר"ע מברטנורה **הַנְּעֻשֶׁת**. חֲתִיכָה שֶׁל בְּרִזָּל כְּשֶׁמוֹצִיָאִים אוֹתוֹ מִן הַמִּחְצָב וְהָעִיר עַל כֵּךְ תוֹי"ט בשם הרמב"ם שהוא מְלֻשׁוֹן בְּרִזָּל עֲשׂוֹת (יְחֻזָּקָא לז, יט') וכדפירש המלבי"ם שם בביאור המלות: חֲתִיכוֹת בְּרִזָּל, או בְּרִזָּל זָךְ כְּמוֹ **נְעֻשֶׁת שֵׁן** [שה"ש ה, יד'] וכמובא במסכת יומא [לד:]: תְּנִיא א"ר יְהוּדָה עֲשֻׁשִׁיּוֹת שֶׁל בְּרִזָּל הֵיוּ מִחְמִין מֵעֶרֶב יוֹם הַכַּפּוּרִים וּמִטִּילִין לַתּוֹךְ צוֹנֵן כְּדֵי שֶׁתִּפְּגִי צִינָתוֹ, וּפִירֵשׁ רש"י שם חֲתִיכוֹת עֲבוֹת (שֶׁל בְּרִזָּל) כְּמוֹ **נְעֻשֶׁת שֵׁן**.

כן כאן, **נְעֻשֶׁת** - יַעֲשֶׂה את השביעית **נְעֻשֶׁת** האמונה. חיזוק האמונה.

ועוד י"ל **נְעֻשֶׁת** מלשון תפנה אל תפילתה. תִּשָּׁע אל שְׁוֹעֶתָה. וכאמרו **נְעֻשֶׁת הֵיינו וְתִשָּׁע** אל שְׁוֹעֶתָה שֶׁל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לְהִרְבוֹת את הברכה.

ועל דרך הרמז ירמוז הכתוב שהברכה תהיה בבחינת מוסיף והולך. ולכן כתב **נְעֻשֶׁת** ולא וְתַעֲשֶׂה. כִּי **נְעֻשֶׁת** בגימ' הם

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

לָקַחם יוֹמִים וָגו', כְּגוֹנוֹנָא דָא וְצוֹיְתִי אֶת
בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה ה'שְׁשִׁית' וָגו'.

ומה שנאמר במן ה'שְׁשִׁי וכן מה
שנאמר בשמיטה ה'שְׁשִׁית' הן הם יורו
על צירוף מלכות ויסוד ה'ו', שהם יסוד
ומלכות למפרע. ה'שְׁשִׁי'
ה'שְׁשִׁית'.

וזאת כוונת הזהר הק', מדוע נאמר
וְעָשָׂתָּ ולא ועשתה, כי הה"א נחה
ונשמטת, ואין בה מעשה, ואילו
השמיטה עצמה אע"פ שהיא נחה
ונשמטת יש בה מעשה הברכה לשלש
השנים.

ועל דרך הרמז, כן נרמז הדבר במילה
וְעָשָׂתָּ. עָשָׂתָּ בגימטרי' קטנה היא 5
שהיא האות ה'. לכן ו'עָשָׂתָּ ירמוז ל-
ו'ה'. כשתי אותיות האחרונות של שם
ה'. והם יסוד מלכות, כי ו' יורה על
יסוד וה' תורה על מלכות. ויחד יצטרפו
למעשה שפע הברכה כהגהות מוהר"ח ו'
והארי ז"ל.

~~~~~

תבוא רק בהצטרף אֶתָּה יחד ספירת
המלכות שהיא נוקבא, ומדוע אם כן לא
תכתב לשון נקבה ועשתה.

ולעומקו של מקרא יש לומר מה
שכתב הזה"ק שְׁמִטָּה וְנִיחָא, וְלֹא
עֲבִיד עֲבִידָתָא, לא מצד לשון נקבה
נגעו בה, אלא מצד האות ה' לבדה נגעו
בה. ולשון נופל על לשון יש כאן.

שהאות ה' היא הברה נשמטת ונחה
ואינה נשמעת. ולכן לא אמר קרא
ועשתה אלא וְעָשָׂתָּ ואע"פ ששתיהן
לשון נקבה, כדי שיורה הדבר על
שְׁמִטָּה ממש שיש בה עשייה לשלש
השנים, וְנִיחָא ממש שיש בה עשייה
לשלש השנים.

ואמנם כן,, הברכה שהיא מן היסוד
שהוא דוכרא בלשון וצויתי את ברכתי
תצא אל הפעל יחד עם ספירת המלכות
שהיא נוקבא בלשון וְעָשָׂתָּ, בברכה
כפולה ומכופלת בשנת שְׁמִטָּה וְנִיחָא
דְּעִבִיד עֲבִידָתָא לשלש השנים.

ולעומקו של מקרא, יש לומר שלכן
הביא הזה"ק את הפס' של המן לסיוע.
ראו פי י' וָגו' נותן לָכֶם בַּיּוֹם ה'שְׁשִׁי

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

עַד-תָּם שְׁנַת מִמְּכָרוֹ של בית המקדש לזרים תימשך גלותנו, וכמה תימשך יָמִים. ומיעוט רבים **שְׁנִיִּים**. וכדאמר דוד המלך ע"ה בתהלים צ, ד': **כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל** כִּי יַעֲבֹר, הרי **אלפיים שנות גלות**. והם הנקראים **אלפים שנות משיח**, כי בסיומם יבוא משיח. ולכן כל האלפים שנות גלות נקראים על שמו, **אלפים שנות משיח**.

כְּמוֹבָא בסנהדרין צז., תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה **שני אלפים ימות המשיח**.

ופירש רש"י שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו **שיבא משיח ותכלה הגלות** ויבטל **השיעבוד מישראל**. וזה שנאמר **יָמִים, תהיה גאולתו**.

ועל דרך הצח, המילה **יָמִים** מוטעמת בטיפחא, והיא כעין הפסקה קלה. ובזה אינה מחוברת וסמוכה כל כך לשאחריה. וכך תקרא **יָמִים, תהיה גאולתו**.

וכאומרו, **יָמִים**, אלפים שנות משיח, **ולאחריהם תהיה גאולתו**. ומה שמפסיק בטיפחא יאמר תהיה גאולתו

וְאִישׁ כִּי-יִמְכֹּר בֵּית-מוֹשֶׁב עִיר חוֹמָה וְהִיתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד-תָּם שְׁנַת מִמְּכָרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ:
(כה, כט)

מבאר אוה"ח הק', שנתן הכתוב טעם לדבר איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית הבחירה. והוא אומרו **וְאִישׁ** זה הקדוש ברוך הוא, **כִּי-יִמְכֹּר בֵּית-מוֹשֶׁב** פירוש בית שבו מושב אלקים זה בית המקדש, **עִיר חוֹמָה** זו ירושלים, **וְהִיתָה גְּאֻלָּתוֹ**.

וביאור דבריו הם שמכירתו היא גאולתו, על דרך שאמרו שפך חמתו על עצים ואבנים, ועל ידי כך יש תקוה ושבנו בנים לגבולם.

ותימה שלא המשיך אוה"ח הק' לבאר כיצד יהיה סדר הגאולה **לפי המשך הפסוק: עַד-תָּם שְׁנַת מִמְּכָרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ**.

ואשר על כן מקום ימצא בו להתגדר ולהמשיך את פירושו ממקום שפסק, ולומר **לעומקו של מקרא:**

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

עוד ירמוז לתשובה שלימה שבזכותה
נגאלין שנאמר אני לדודי ודודי לי, אלו
ימי אלול שהם בתשובה. ואין ישראל
נגאלין אלא בתשובה.

ועל כולם ירמוז לגואלנו ה' צבאות
שמו, קדוש ישראל, הוא הנקרא דודי
צח ואדום [שיר השירים ה,י].

הוא יגאלנו על ידי משיח צדקנו
הנקרא גם הוא דוד, הוא דוד המלך,
ובן-דוד הוא משיח בן דוד שיבוא
יחד עם משה ואהרן ואליהו הנביא
וכל האבות הקדושים בסוף יומיא
בב"א.

^^^

פי-לי בני-ישראל עבדים עבדי ה'ם
וגו'. (כה,נה)
יש לשאול מדוע אמר הכתוב עבדי ולא
בני. שהרי לא בא הכתוב אלא לשבח את
ישראל ולא לגנותם, ולכאורה השבח
היותר גדול לומר בני הם.

אלא יש לבאר ולומר, שאכן, כוונת
מלכו של עולם לרומם ולשבח את בניו
באמרו עבדי הם. וכדברי האוהב

מכל מקום, גם אם יתארכו או יכלו
הימים, תהיה גאלתו מכל מקום בעת
שיעלה רצון מלפניו.

והטיפחא תלמד כי כטפה בינינו ובין
גואלתנו הנכספת. בב"א.

^^^

או-דדו או בן-דדו

או-דדו או בן-דדו יגאלנו או-
משאר בשערו ממשפחתו יגאלנו או-
השניגה ידו ונגאל: (כה,מט)

מפרש בעל הטורים בן דדו. חסר וי"ו
אותיות בן דוד.

כאן רמזה בעל הטורים למלך המשיח.

ולעומקו של מקרא יאמר אל תקרי
יגאלנו בסגול תחת הלמ"ד, כלומר
אותו את העבד, אלא כך תקרי: יגאלנו
בצירה תחת הלמ"ד כלומר יגאל אותנו
את עמו וצאן מרעיתו.

עוד ירמוז ללימוד התורה שבזכותה
נגאלין, שכן דרשו חז"ל כי טובים דודיק
מין על לימוד התורה.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

לפשטן של דברים העולה מפירושו **שאיין האיסור** על **אבן מסוימת** הנקראת **משכית**. כי **משכית** אינו **שם של אבן**, אלא **תיאור** מה עושה האבן. ולפירושו האבן היא **כיסוי שמכסה את הקרקע** על מנת להשתחוות על האבן בפישוט ידיים ורגלים.

ומכיון שרק במקדש מותר להשתחוות כן, (שפתי חכמים), אסרה התורה להשתחוות על אבן משכית המכסה את הקרקע **חוץ למקדש**.

וְהָיָה כִּהְיֶה יְקִשּׁוּר הַכְּתוּב אִיסוּר אבן משכית עם פרשת בהר.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יש לומר, בהיות פרשת בהר עוסקת בענייני שנת השמיטה, ושעל ידי שמירת השמיטה העובד **מתקרב ומתדבק באלהיו**, ותחת היותו איש **האדמה**, נהפך הוא עתה להיות איש **האלקים**, אם יכסה **האדמה באבן** כדי להשתחוות עליה אפילו לה', **על ידי כיסוי האדמה באבן מתרחק הוא מן הקִרְגָּשׁ של קרבת אלקים לי טוב.**

כי בזה מסיח דעתו מן הקרקע ומקריאת אלהיו **כי לי הארץ**. ולא עוד יוכל

ישראל מאפטא. שעבודת העבד נבחנת **במה שהעבד עושה את עבודת רבו**, ולא **במה שרבו יעשה את עבודת עבדו**.

ועל פי הדברים האלה העבודה הנרצית היא **שיצפה העבד מתי תבוא לידו ויקיימנה את עבודת אדונו**. מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', **ולא יצפה מתי אדונו יעשה מבוקשו**. ובדבר זה משתבח הקב"ה ואומר עבדי הם. שמצפים למלא רצוני. ואף כי צריכים הם לישועתי גם בזה יכוונו לשמי.

~~~~~

וְאָבֶן מִשְׁפִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ (כו, א')

וְאָבֶן מִשְׁפִּית פִּירֵשׁ רש"י ואבן **משכית**. לשון כסוי, כמו **ושכותי** כפי (שמות לג, כב), **שמכסין הקרקע ברצפת אבנים**: להשתחוות עליה. אפילו לשמים, לפי שהשתחואה בפשוט ידיים ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן, **חוץ מן המקדש**.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

את ענייני האדמה ועוסקים בענייני
שמים, להקדיש שְׁנֵתֶם לַמִּשְׁנֶתֶם.

וידויק על דרך הצח בלשון ר' ברכיה
במדרש הנ"ל. חָבִיב מִשֶּׁה מִנְחָה.
שלפשוטו יאמר שחביב משה יותר מנח.
אך מדרשו הוא כאוּמרו: חביבה דרגת
משה מִתּוֹךְ דרגת נח. שמתוך שנהנים
בשמיטה מגיעים לדרגת מִשֶּׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים ומתקיים בהם ישמח משה
במתנת חלקו.

~~~~~

אֶת-שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקֻּדְשֵׁי
תִּירָאוּ אֲנִי ה': |(כו,ב')

יש ליתן טעם מדוע יחתום פסוק זה
את פרשת בהר.

ושמא יש לומר, מאחר ודבר בשבח
העבד לה', הזכיר שבת ומורא מקדש
שבהם ניכר העבד ביותר. והם שבתות
השנה כפשוטן שבזה ניכר העבד,
ששובת מכל עניניו בעבור האדון.

להתדבק באלקיו דרך אדמתו ויבול
שמיטתו.

ואשר על כן במקדש אין חשש להסחת
הדעת מן הקדושה, באשר שָׁם מקור
הקדושה המתפשטת על פני כל
האדמה, ואין כל איסור להשתחוות
במקדש על האבן.

אך בהיותו יוצא מן המקדש, יתמעט
הַרְגָּשׁ הקדושה, ורק פיסת האדמה
אשר לה' תאיר נשמתו, עד כי ישוב
אליה לעת פקודתו. לכן לא יכסנה באבן
בעת השתחווייתו. כי האבן תרחיק
הַרְגָּשׁ דביקותו.

ולית מילתא דלא רמיזא
באורייתא.

כמובא במדרש רבה (בראשית פרשה
לו) אָמַר רַבִּי פֶּרְכָּיָה, חָבִיב מִשֶּׁה מִנְחָה,
נח מִשְׁנַקְרָא אִישׁ צָדִיק, נִקְרָא אִישׁ
אֲדָמָה, אָכַל מִשֶּׁה מִשְׁנַקְרָא (שמות ב,
יט): אִישׁ מִצָּרִי, נִקְרָא (דברים לג, א):
אִישׁ הָאֱלֹהִים.

ועל דרך הרמז, ירמוז נח לעובדי
האדמה ונחים ממנה בשמיטה.
ומִשְׁנֵנָּחִים, עולים בדרגת חביבותם
ונקראים משה איש האלהים. שמניחים

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

לך, שאם **אין** אתם משתחווים על אבן משכית בכך אתם **מִיִּקְרִים** את שמיטת הארץ, וסיים **ומקדשי תיראו**, שבמקדשי אתם מותרים לעשות כן. וסיים **אֲנִי ה'** כפירוש רש"י **אני ה'** נאמן לשלם שכר. ומה הוא השכר, שמתוך ששומטים את הקרקע הופכים אתם מאיש האדמה להיקרא **אִישׁ הָאֲדָמָה**.

ועוד על דרך הצח יאמר אל תקרי **ומקדשי תיראו** אלא **מִקְדָּשֵׁי**. שהן הרבה קדושות. של כל שבת ושבת ושל כל יום ויום בשנת השמיטה.

וסיים **אֲנִי ה'**. שבזה נבחנים אתם שאתם עבדי ולא עבדים לעבדים, וזה הוא השכר האמור בעניין.

^^^

הפטרת בהר

בספר ירמיהו, מפרק לב פסוק ו, עד פרק לב פסוק כז.

[כאשר בהר-בחוקותי מחוברות קורין בהפטרת בחוקותי.]
פסוקי ההפטרה:

ומקדשי תיראו, שאע"ג שתדיר העבד אצל רבו, אין לבו גס בו. ולכן נקראת העבודה במקדש מורא מקדש.

אך עדין יש ליתן טעם מדוע דווקא יחתום הפסוק פרשה זו. ומדוע אמר **שְׁבַתִּי** בלשון רבים.

ולעומקו של מקרא יאמר, שבזה נעץ סוף פרשה בתחילתה ותחילתה בסופה. לגלות חובת השבת וחובת הארץ.

ושְׁבַתִּי האמורות כאן אינן רק שבתות השנה של שבת בראשית. אלא הן גם **רמז לשבת הארץ**, לשמיטה.

ואשר על כן נאמרו בלשון רבים שבתותי, **שבת בראשית ושבת הארץ**. ולכן הסמיך הכתוב **ומקדשי תיראו**. לומר לך, כשם שאין לבכם גס במקדשכם, אע"פ שאתם נמצאים אצלו תדיר, כן לא יהיה לבכם גס בשבתותיכם. לא של בראשית ולא של הארץ. שיהיו בעיניך כחדשים מדי יום ביומו.

ועוד יש לומר **לעומקו של מקרא**, שלכן הסמיך **את-שְׁבַתִּי תִשְׁמְרוּ** ו**מקדשי תיראו** לאַחֲרָיִם מְשֻׁכָּתִים לומר

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

ברוך בן נריה לאמר: {יז} אֵתָה אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה אַתָּה עֹשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּכֹחַ הַגָּדוֹל וּבְנֹרָעָה הַנְּטוּיָה לֹא יִפְּלֹא מִמֶּנּוּ כָּל דָּבָר: {יח} עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וּמִשְׁלָם עִוֹן אֲבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: {יט} גָּדֹל הַעֲצָה וְרַב הַעֲלִילָה אֲשֶׁר עֲיִנְיָה פְקָחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְנֵי אָדָם לְמַת לְאִישׁ כְּדָרְכֵיו וּכְפָרֵי מַעֲלָלָיו: {כ} אֲשֶׁר שִׁמַּת אֲתוֹת וּמִפְתִּים בָּאָרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּבִישְׂרָאֵל וּבְאָדָם וּמַעֲשֵׂה לֶךְ שֵׁם כִּיּוֹם הַזֶּה: {כא} וַתֵּצֵא אֶת עַמֶּנּוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֲתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֲזִרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָדוֹל: {כב} וַתִּמָּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתָם לְמַת לָהֶם אֶרֶץ זִבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: {כג} וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלָהּ (וּבִתְרוֹתָהּ) וּבִתְוֹרַתָהּ לֹא הִלְכוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתִּקְרָא אֹתָם אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת: {כד} הִנֵּה הַסְּלָלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלַכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַתְּרַב וְהָרָעַב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הִנֵּה וְהִנֵּה רָאָה: {כה} וְאַתָּה אֲמַרְתָּ אֲלֵי אֲדֹנֵי אֱלֹהִים קִנְיָה לֶךְ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים: {כו} וַיְהִי דָבָר יְהוָה

{ו} וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ הִנֵּה דָבָר יְהוָה אֵלֵי לֵאמֹר: {ז} הִנֵּה **חֲנַמְאֵל בֶּן שֶׁלֶם דִּדָּה** בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קִנְיָה לֶךְ אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בַּעֲנֻתוֹת כִּי לֶךְ מִשְׁפָּט הַגָּאֵלָה לְקִנְיָנוֹת: {ח} וַיָּבֹא אֵלֵי **חֲנַמְאֵל בֶּן דִּדָּה** כְּדָבָר יְהוָה אֵל הַחֵצֵר הַמְּטָרָה וַיֹּאמֶר אֵלֵי קִנְיָה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בַּעֲנֻתוֹת אֲשֶׁר בָּאָרֶץ בְּנִימִין כִּי לֶךְ מִשְׁפָּט הַיִּרְשָׁה וְלֶךְ הַגָּאֵלָה קִנְיָה לֶךְ וְאָדַע כִּי דָבָר יְהוָה הוּא: {ט} וַאֲקִנְיָה אֶת הַשָּׂדֶה מֵאֵת **חֲנַמְאֵל בֶּן דִּדָּה** אֲשֶׁר בַּעֲנֻתוֹת וְאֲשַׁקְלָה לוֹ אֶת הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וְעֶשְׂרֵה הַכֶּסֶף: {י} וַאֲכַתֵּב בִּסְפָר וְאֶחָתָם וְאָעֵד עֲדִים וְאֲשַׁקֵּל הַכֶּסֶף בְּמֵאזְנַיִם: {יא} וְאֶשְׁחַק אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת הַחֲתוּמִּים הַמִּצְנָה וְהַחֲקִים וְאֶת הַגְּלוּי: {יב} וְאֶמָּן אֶת הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֵל בְּרוּךְ בֶּן נַרְיָה בֶּן מַחֲסִינָה לְעִינֵי **חֲנַמְאֵל דִּדָּה** וְלְעִינֵי הָעֲדִים הַכֹּתֵבִים בִּסְפָר הַמִּקְנָה לְעִינֵי כָּל הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצֵר הַמְּטָרָה: {יג} וְאֶצְנָה אֶת בְּרוּךְ לְעִינֵיהֶם לֵאמֹר: {יד} כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹם אֶת הַסֵּפֶרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּמִּים וְאֶת סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה וְנִתְּנָם בְּכָלִי חֶרֶשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים: (ס) {טו} כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וְכִרְמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת: (ס) {טז} וְאֶתְפַּלֵּל אֵל יְהוָה אַחֲרֵי תַתִּי אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֵל

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

אֱלֹהֵי כָּל בְּשָׁר הַמִּמְנִי יִפְּלֹא כָּל דָּבָר.
שהבטיחו הקב"ה על הגאולה.

ואשר על כן יש לשאול היכן נרמז גם
בפרשה שהבטיחנו הקב"ה על הגאולה
השלימה.

ויש לומר כפי שמצינו בבעל הטורים
על הפסוק **אֵין-דָּדוֹ אוֹ כֵּן-דָּדוֹ יִגְאָלֵנוּ**
(כה, מט') שרמז בזה למלך המשיח.
באומרו [כמובא בפרשה] **בֶּן דָּדוֹ**. חסר
ו"ו, אותיות **בֶּן דָּוִד**.

**הרי שְׁרָמָה בעל הטורים למלך
המשיח שיבוא ויגאלנו.**

והוינן בה, מה טעם נצטוו ירמיהו על
גאולת השדה לפני יציאה לגלות.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי כאן
נתנה התורה את הטעם למצוות גאולת
השדות והבתים. שבזכות גאולת
השדות והבתים **על ידי הפרט**, בוא
יבוא קיום ההבטחה לגאולת הכלל.

ויש לשאול, מדוע אם כן נפקדה מן
ההפטרה **גאולת העבדים**, והרי היא גם
היא כביכול אותה שאלה ששואל

אֵל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: {כז} הֲנֵה אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵי כָּל בְּשָׁר הַמִּמְנִי יִפְּלֹא כָּל דָּבָר.

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

בדרך הפשט נראה בעליל כי שייכותה
של ההפטרה לפרשה הוא בעניין גאולת
שדה לידי יורשיו, כפי שמובא בפרשה
[כה, כה'] **כִּי-יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ
וּבָא גָאֻל הַקָּרֵב אֵלָיו וּגְאָל אֶת מִמְכָּרוֹ
אָחִיו:** ובזה תדמה ההפטרה לפרשה
שכן נאמר בה {ז} **הֲנֵה תִּנְמָאֵל בֶּן שְׁלָם
דָּדָךְ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לִּי אֶת שְׂדֵי
אֲשֶׁר בְּעֻנְתוֹתַי כִּי לִּי מִשְׁפַּט הַגָּאֻלָּה
לְקִנּוֹת.**

לכאורה די בזה כדי לשייך ההפטרה
לפרשה. אלא, **שבשימת לב, עיקר
ההפטרה** אינה בגאולת השדה בלבד,
אלא **בהבטחת הקב"ה לגאולה כללית
ושיבת ישראל מן הגלות**, כדברי
ירמיהו אל ה': {כה} **וְאָתָּה אֲמַרְתָּ אֵלַי
אֲדֹנָי אֱלֹהִים קְנֵה לִּי הַשָּׂדֶה בַּפֶּסֶף וְהָעֵד
עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים.**
כביכול שואל הנביא מה טעם לגאול את
השדה אם ניתנה העיר ביד אויב,
ומשיבו הקב"ה: {כז} **הֲנֵה אֲנִי יְהוָה**

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

ואע"פ שבהפטרה ירמיהו **הוא** הגואל את השדה מדודו או מבן דודו, ובפרשת בהר דודו או בן דודו **הוא** הגואל את אחיו מעבדותו, מכל מקום למדנו מהמהר"י קרא שיש זיקה בין גאולת העבד וגאולת השדה.

והן כשתי מצוות הגוררות זו את זו. שעל ידי גאולת העבדים יתגלגל לידינו גם גאולת השדות והבתים, ועל ידי גאולת השדות והבתים יתגלגל לידינו גם לפדות את אחינו העבדים.

ומה שמצינו כנ"ל **בבעל הטורים** על הפסוק **או-דלדו או בן-דדו יגאלנו** (כה, מט') שרמז בזה למלך המשיח באומרו **בן דדו** חסר וי"ו, אותיות **בן דוד**, שיבוא ויגאלנו, בזה, **איפוא**, תתחבר הפרשה עם ההפטרה: שעל ידי גאולת האחים והשדות והבתים, יגאלנו בוראנו על ידי משיח צדקנו גאולת עולמים.

וללמד זכות על לומדי התורה בכלל ובשנת השמיטה בפרט היא התורה הגואלת שבזכותה ובזכות לומדיה, בוא תבוא הגאולה השלימה, יש לומר שיגאלנו בזכות לימוד התורה

ירמיהו לפני הקב"ה: הרי ציויתנו לגאול את אחינו מעם ישראל שנמכרו לעבדים, ככתוב **או-דלדו או בן-דדו יגאלנו** וגו'. [כה, מט'].

והרי אנו יוצאים לגלות המר הזה ומה הטעם לגאול את אחינו כאשר אנו גולים מארצנו.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי אכן נרמזה בהפטרה גם גאולת העבדים כפי שנתבאר ירמיהו על גאולת השדות והבתים, ואף כי יצאו לגלות כמשועבדים, הרי מובטח להם כי יחזרו גאולים ובני חורין. והיכן רמיזתה:

שכן נאמר בהפטרה [פסוק ח'] **ויבא אלי חנמאל בן דדי** כדבר יהוה אל חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענותות אשר בארץ בנימין כי לך משפט ה'רשה ולך הגאולה.

ומפרש מהר"י קרא על פסוק זה ולך הגאולה כדכתיב [בפרשתנו "בהר" פסוק מט'] **או-דלדו או בן-דדו יגאלנו**.

ובשימת לב, פסוק זה נאמר על גאולת אחיו מעבדות. הרי שקשר מהר"י קרא פסוק זה עם גאולת השדה של חנמאל שהיה בן דודו של ירמיהו. [ונקרא גם דודו שראוי הוא לירש את אביו, דודו של ירמיהו].

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

יִגְאָלְנוּ בְּצִירָה תַּחַת הַלֹּמ"ד כְּלוּמַר
יִגְאָל אוֹתָנוּ, מַגְלוֹתֵינוּ.

ומי יִגְאָלְנוּ הֵלֵא הוּא דוּדֵי צַח וַאֲדוּם
דְּגוּל מַרְבֵּבָה, [שִׁיר הַשִּׁירִים ה,י'],
וְיִשְׁלַח לָנוּ אֶת מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ הַנִּקְרָא דָּדוּ
הוּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ, וּבֶן-דָּדוּ הוּא מְשִׁיחַ
בֶּן דָּוִד שִׁיבּוֹאוֹ יַחַד עִם מֶשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְאַלְיָהוּ הַנְּבִיא וְכָל הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים
לְגַאֲלָנוּ גְּאוּלַּת עוֹלָמִים בִּב"א.

~~~~~

בְּחֻקֹּתַי

אִם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֶת-מִצְוֹתַי
תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: (כו,ג')

אִם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ פִּירֵשׁ רִש"י שֶׁתִּהְיוּ
עֹמְלִים בְּתוֹרָה.

וְיֵשׁ לִיתֵּן אֶת הַדַּעַת הַיֵּכָן יִרְמוֹז הַכְּתוּב
שֶׁבְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ הַכוּנָה לַעֲמֹל הַתּוֹרָה.

וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לוֹמַר עַל פִּי
מֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּירְמִיָּהוּ (לג,כה) אִם-לֹא

שֶׁנִּקְרָאת עַת דּוּדִים כְּכַתּוּב כִּי טוֹבִים
דּוּדִיךְ מִיָּין,

וְאַשֶׁר עַל כֵּן סוֹבֵב הַקַּב"ה לְגֹאוֹל הַשָּׂדֶה
עַל יְדֵי דוּדוֹ אוֹ בֶּן דוּדוֹ שֶׁל הַנְּבִיא,
שְׁזֹכוֹת גְּאוּלַּת הַשָּׂדֶה תְּסוֹבֵב הַגְּאוּלָּה
שֶׁעַל יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת עַת
דּוּדִים לְהַחֲיֵשׁ הַגְּאוּלָּה עַל יְדֵי דוּדֵי צַח
וַאֲדוּם דְּגוּל מַרְבֵּבָה עִם מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד
כְּכַתּוּב דוּדוֹ אוֹ בֶּן דוּדוֹ יִגְאָלְנוּ, וְכַפִּי
שֶׁמִּפְּיִט הָאֶר"י הַק' עַל לִוְמָדִיהַ
שֶׁנִּקְרָאִים "הַעֹבְדִים בַּשָּׂדֶה", הִיא
שָׂדֶה הַגְּאוּלָּה וְשִׁמְחִים בְּתַנּוּבָתָהּ
וּבְתַבּוּאָתָהּ הֵם הַחֲיִדּוּשִׁים הַנִּפְלְאִים
שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת, בְּפִיּוֹט לְקִידּוּשָׁא רַבָּה
דְּשַׁחֲרִית אֲסָדֵר לְסַעֲוֹדָתָא: קָדוּ תִּצְדִּי
תִּקְלָא בְּדַבּוּר וּבִקְלָא וּמִלְּלוּ מֶלֶךְ
מְתִיקָא בְּדוּבָשָׁא, וּמִסִּיִּים בַּהּ בַּעֲנִיִּין
הַגְּאוּלָּה: וְיִסָּב בַּת זִוְגָהּ. דְּהֵנֹת פְּרִיָּשָׁא
שִׁישׁוּב הַקַּב"ה וְיִקְחֵנוּ אֵלָיו לְאַחַר
הַפְּרִיָּשָׁא הַגְּדוּלָּה שֶׁל הַגְּלוּת, לִהְיוֹת
דְּרִישָׁה גְּדוּלָּה שֶׁל שִׁמְחַת הַגְּאוּלָּה.

וְכַפִּי שֶׁפּוֹרֵשׁ בַּפְּרָשָׁה בַּפְּסוּק מִט'
בְּלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל הַפְּסוּק אוֹ-
דָּדוּ אוֹ בֶּן-דָּדוּ יִגְאָלְנוּ, אֵל תִּקְרִי
יִגְאָלְנוּ בְּסִגּוּל תַּחַת הַלֹּמ"ד, כְּלוּמַר
יִגְאָלְנוּ אוֹתוֹ אֶת הָעֶבֶד, אֵלֹא כֹךְ תִּקְרִי:

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

עמלים בתורה, אתם מעמידים חוקות שמים וארץ.

כִּרְיִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ
לֹא-שָׁמַתִּי.

ועל דרך הצח יאמר כי לכך נאמר לשון רבים בחוקותי. אחת לחוקת התורה ואחת לחוקת בריאת העולם. וזה שנאמר אם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ.

ופירושו: עמל התורה הנקרא בריתי יומם ולילה, הוא המעמיד חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ. ואשר על כן נקרא גם חוקת התורה. [במדבר יט, ב'].

עוד מובא בתורת כהנים מאי דכתיב אם-בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה.

ואשר על כן כִּי יִהְיֶה עֶרֶךְ הַדְּבָרִים:
אם תלכו בדרך של עמל חוקת התורה לקים בזה חוקות שמים וארץ, וְאַת־מִצֹּתִי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְנִמְתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וגו'.

ויש ליתן טעם היכן נרמז שהמקום מתאוה לכך. ויש לומר לפי שבחוקות השמים והארץ נאמר (בראשית ב, א'-ב') וַיִּבְרָא הֵשָׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם וְכָל-אֲלֵקִים וְתִרְגָּם בִּירוּשָׁלַיִם וְכָל - וְחַמִּיד, שְׁחַמִּיד הקב"ה את כל אשר עשה. זה שמוסיפים בתפילה חַמִּיד ימים אותו קראת.

וכן יתבאר על פי הזהר הק' בראשית פר' ויחי רכ"ג עמ' ב', תַּאֲנָא, (קהלת א) מַה יִּתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ, יְכוֹל אִף עֲמָלָה דְּאוֹרֵייתָא [שאין יתרון לאדם?] תִּלְמוּד לומר שְׁיַעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. [תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ אין לוֹ יִתְרוֹן בַּעֲמָלוֹ, אֲךָ מֵעַל הַשָּׁמֶשׁ יש לוֹ יִתְרוֹן] שְׁאֵנִי עֲמָלָה דְּאוֹרֵייתָא, דְּלֵעִילָא מִן שְׁמִשָּׁא הוּא.

יוצא איפוא שאותה חמדה שחמד הקב"ה את מעשה הבריאה היא אותה החמדה שחמד את עמל התורה המעמיד חוקות שמים וארץ.

מצינו אם כן שעמל התורה נקרא לְעִילָא מִן שְׁמִשָּׁא. והכוונה שהוא לעילא מחֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ. נמצא איפוא שעמל התורה הוא שְׁמַעֲמִיד חוקות שמים וארץ. וכאומרו:אם תהיו

וכן מובא בזהר חדש מדרש רות וּמִלְכָּנָה שְׁתֵּי הָיִים [שתי התורות שבכתב

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

ארבע לשונות של שכר עמלה של תורה

**וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם
וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וְהִקִּמְתִּי אֶת-**
פְּרִיתִי אֶתְכֶם: (כו, ט')

פירש רש"י אָפְנָה מכל עיסוקי לתת שכרכם. והיא מדה כנגד מדה **לטובה**, כשם שאתם פנייתם עצמכם מכל עיסוקיכם כדי לעמול בתורה כן ופניתי אליכם, אפנה מכל עיסוקי לתת שכרכם. **ועל דרך הצח**, אלו ארבע לשונות של נתינת השכר. **וּפְנִיתִי וְהִרְבִּיתִי וְהִקִּמְתִּי** נְעִימוֹת.

וידייק למענן. בשלמא **וְהִפְרִיתִי וְהִרְבִּיתִי וְהִקִּמְתִּי** הרי שכר אמור. ואילו וּפְנִיתִי הרי הוא כהכנה לשכר.

ויש לומר שאין לך שכר גדול מזה של **וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם**. שהוא הגילוי היותר גדול לאחר ההסתר פנים של הגלות. וכל שאר השכר נגזר מזה. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה (תהלים סט, יז) עֲנֵנִי ה' כִּי-טוֹב חֶסֶדְךָ כָּרֵב רַחֲמֶיךָ כְּפָנֶה אֵלַי .

ושבע"פ [לאן הלכו. לשאָר עֲמִין] [ליתן להם התורה ולא רצו] עד דְקִיֵּימוּ יִשְׂרָאֵל עַל טוֹרָא דְסִינִי. כִּינֵן דְנַחְתּוּ תוֹרָה שְׁבַכְתּוּ וְתוֹרָה שְׁבַעַל פָּה, מִיָּד וּתְהוּם כָּל הָעִיר עָלֶיהֶן וּתְאֻמְרָנָה הַזֹּאת נְעִמִי.

אִזְדַּעְזַע פּוֹלִי עֲלֵמָא, וְאַמְרוּ, דִּין הִיא אֲוִרִיתָא חֲמֻדָּה גְנוּזָה. מִיָּד וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלְפִידִים כְּדִין אֲמַרְתָּ הַזֹּאת נְעִמִי. דָּא הוּא נְעִימוֹ דְאֲוִרִיתָא.

והיינו מה שנאמר בתורת כהנים **שנתאוה המקום לעמל התורה**. המעמיד חוקות שמים וארץ, כפי שנתאוה לכל מעשה הבריאה, ואשר על כן מסר לנו את עמל התורה להיות במתיקות ונעימות, בְּנְעִימוֹ דְאֲוִרִיתָא. והיינו דכתיב **אם-בְּחֻקֵּי תִלְכוּ**.

ולעומקו של מקרא נראה לפרש כך את המשך הפסוק, וְאֶת-מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְנַעֲשִׂיתֶם אֹתָם. מאי נַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, הרי כבר נאמר תִּשְׁמְרוּ. אלא נַעֲשִׂיתֶם אֹתָם את מִצְוֹתַי באותה נעימות של עמל התורה. נְעִימוֹ דְאֲוִרִיתָא.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמָמִיּוֹת

(כו, יג')

לכאורה מצינו כאן תרתי דסתרי. **ואולך** כוונתו **שיולך** אותנו. **קוממיות** כוונתו שמקים **ומעמיד** אותנו. ויש ליתן דעת מהו **שיולכנו** ו**יעמידנו**.

ויש לפרש על פי הסוד, כפירוש **ה"אוהב ישראל"** מאפסא בפרשת ניצבים, שבתפילתו **הולך** האדם מדרגה לדרגה, מאצילות שבמלכות לאצילות שביסוד מאצילות שביסוד לאצילות שבהוד ומשם לאצילות שבחסד וכן כל הדרגות כולם עד אשר מגיע לדרגה הגבוהה ביותר של **אצילות שבכתר**, ומשם **לאצילות שבאצילות**, עד **כסא הכבוד**, שם אין לו הליכה אלא אלא **עמידה בלבד**, אשר על כן התפילה נקראת עמידה.

ולפי הדברים האלה יש להבין **ואולך אתכם** מדרגה לדרגה עד אשר אין עוד אפשרות אלא **לעמוד** בתפילה לפני כסא הכבוד והוא **קוממיות** האמור בענין. וזהו **ואולך אתכם קוממיות**. והוא שכר חלף עבודתכם, ששכר מצוה מצוה, וחלף שתהיו עמלים בתורה תקבלו שכר

ולעומקו של מקרא יש לומר כי השכר הוא לא רק גשמי אלא גם **שכר רוחני** בבחינת שכר מצוה מצוה. ששכר מצות עמל התורה הוא בעמל התורה עצמו. כגון:

א. **וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם**. שהעמלים בתורה **שכינה שרויה ביניהם**. [פרקי אבות ג,ו']

ב. **וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם** שהעמלים בתורה יזכו להנות מפרי עמלם, אלו החידושים שיזכו לחדש בתורה.

ג. **וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם** שירבו החידושים של העמלים בתורה, ויהיו כמעין התגבר.

ד. **וְהִקִּמַּתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם** שהעמלים בתורה יזכו לקיים את לימודם, כפי שאמרו בפרקי אבות [ד,ה'] הלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

עוד ירמוז שהעמלים בתורה המקיימים **וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה** [יהושע א, ח'], נעשים כשותפים למעשה בראשית ככתוב בירמיהו (לג, כה') **אִם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקּוֹת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא-שָׁמַתִּי**. והיינו דאמר **וְהִקִּמַּתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם**. יחד אתכם.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

לרש"י אם תלכו עמי **לפרקים**, פעם תקיימו מצוותי ופעם לא, וכן אם **תמנעו** עצמכם מלעבדני, אף אני אלך עמכם **לפרקים** וכן **אמנע** מלעזור לכם תדיר, אלא לסירוגין, פעם כן פעם לא.

לאונקלוס אם תלכו עמי בקשיו קשיות עורף, אף אני אלך עמכם בקשיו.

לאבן עזרא לפירושו הראשון, אם תלכו עמי **בגבורה וניצוח** כביכול סומכים אתם על גבורתכם, ואינכם נכנעים לפני, אף אני אלך עמכם בגבורה וניצוח עד יִפְנֶעַ לבבכם.

עד כאן מובנת ה"מדה כנגד מדה".

אבל לפירושו השני של האבן עזרא שהוא לשון מקרה, שאמרו כביכול לא ידו נגעה בנו, **לא יובן כלל המדה כנגד מדה**.

שהרי דברים אלו שאמרו **לא ידו נגעה בנו**, הם **לכאורה** כדברי כפירה ואיך יתפרשו. **אם תלכו עמי במקרה**, לומר **לא ידו נגעה בנו**, הכיצד יעלה על הדעת שיאמר הקב"ה **אף אני אלך עמכם כך**, הכיצד ילך עמנו במקרה והם דברי כפירה ובודאי **לא יכתיב הקב"ה כך על עצמו**.

מצוה מצוה, ושכר העמל בתורה שתגיעו עד כסא הכבוד בתפילה.

~~~~~

וְאִם-תֵּלְכוּ עִמִּי קָרִי (כו, כא')

וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֶמֶת-קָרִי

(כז, כח')

יש ליתן את הדעת לפירושים השונים שניתנו למילה קָרִי.

א. רש"י פירש **לפרקים** וכן **מניעה**.

ב. אונקלוס תרגם **קָשִׁיו**. וכוונתו בקשיות עורף.

ג. ר' אברהם אבן עזרא מביא שני פירושים. האחד **גבורה וניצוח**, והשני לשון **מקרה**. כביכול לא ידו נגעה בנו.

ומצינו שהקב"ה נוהג מדה כנגד מדה בין לטוב בין למוטב. כאמרו: **וְאִם-בָּזָאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי: וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֶמֶת-קָרִי** (כו, כז-כח').

ויש איפוא ליתן טעם מה המדה כנגד מדה לכל אחד מן הפירושים.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

א. לא למד.

ב. לא עשה.

ג. מואס באחרים העושים.

ד. שונא את החכמים,

ה. מונע את האחרים.

ו. כופר במצוות.

ז. כופר בעיקר.

הרי שבע.

אם ישמעו מוטב ואם לאו, ייסר

הקב"ה יסורים יותר גדולים על אותן

השבע, עד שיתנו לב לשוב.

ומה שאמר **שבע על-חטאתיכם**

כוונתו לומר כל המכות הן על אותן

השבע, רק מכיון שאין נותנים לב

לשוב, מתעצמות המכות יותר ויותר

על אותן השבע, והן מתעצמות פי

שבע פעמים.

ומה שאמר **שבע על-חטאתיכם** זו

הוראה על עצמת המכה ולא על

ריבויה.

ובכך ניתא לומר שמדה טובה מרובה

ואין מדה רעה מרובה.

אלא יש לומר כי לפי האבן עזרא יובן

שדרך הנהגתו בענין זה תהיה גם על

דרך מדה כנגד מדה אלא שלא מצד

הקב"ה אלא מצד מה שיעזור עיניהם

מלראות את ההשגחה.

הם אומרים לא ידו נגעה בנו, וההשגחה

תגע בהם גם תגע, אך בצורה כזו שלא

יזכו לראות שידו נגעה בהם.

ולעומת זאת, מדה טובה מרובה, שכל

המבקש לראות את ההשגחה, יראנו

הקב"ה נסים ונפלאות בהשגחתו ית'.

^^^

שבע על-חטאתיכם (כו, כד)

יש לשאול, לכאורה נשמע פשט

הענין שיעניש על אותה עבירה כפול

שבע. ואיך יתכן לומר כך, והרי מדה

טובה מרובה ואין מדה רעה מרובה,

אלא מדה כנגד מדה.

אלא יש לומר, שאלו השבע, הן כנגד

שבע החטאות האמורות בתחילת

הקללות, וכפי שפירש רש"י, בדרך של

עבירה גוררת עבירה בדיבור המתחיל

"לְהַפְרֶם אֶת-בְּרִיתִי" (כו, טו') ואלו

הן:

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

ליגאל **שכינה עמהן** שנאמר [דברים ל-ג]
וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתָךְ וְרָחֵמְךָ וְשָׁב
וְקִבְצָךְ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצָךְ ה'
אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וּמַדְיִיק רִשְׁבִּי: והשיב לא
נאמר אלא **וְשָׁב מִלְּמַד שֶׁהִקְבִּה שֶׁב**
עִמָּהֶן מִבֵּין הַגְּלוּיֹת. וכן הפיוט לשבת
שחרית: והשיב לא נאמר כי אם ושב
וקבץ. וכדברי הקב"ה ליעקב אבינו:
[בראשית מו,ד'] **אֲנֹכִי אֶרְדֵּי עִמָּךְ**
מִצְרָיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם-עִלָּה.

ובאומרו **וְאַתֶּם אֲזַרְה בְּגוֹיִם**, כוונתו
לא רק **אֲזַרְה** במובן של **אֶפְסָר**, אלא גם
אֲזַרְה במובן של נפעל, שכביכול
הכתיב הקב"ה גם על עצמו **אֲזַרְה אֶתְּכֶם**
ו **אֲזַרְה** עמכם. **וְכֵן אֲשׁוּב עִמָּכֶם.**
שהקב"ה שב גם הוא כביכול יחד עם
הגלויות, אשר היה עמם בצרתם. והשיב
לא נאמר כי אם ושב וקבץ.
וְכֵן יִדְרֹשׁ לִגְבֵי הַמִּילָה וְאַתֶּם. אֵל
תִּקְרִי וְאַתֶּם אֵלָּא וְאַתֶּם.

וכאומרו: **וְאַתֶּם אֲזַרְה בְּגוֹיִם,**
וְאַתֶּם אֲזַרְה גם אני. בבחינת עמו
אנכי בצרה, **וְאַתֶּם** גם אשוב
מגלותכם.

~~~~~

כִּי ה' מִדָּה כִּנְגַד מִדָּה נשארת
בעינה ואינה מתרבת היא רק נהיית
יותר קשה וכבדה לפי גודל הכבדת הלב
וקשיות הערף עד יכנע לבבם.

~~~~~

וְאַתֶּם אֲזַרְה בְּגוֹיִם. [כו,לג]

לפשוטו של מקרא אֲזַרְה הוא
בהוראה של פיעל, כאומרו: ואתכם
אֶפְסָר בין הגויים.

ולעומקו של מקרא, דומה המילה
לנפעל, אלא שבנפעל יש דגש באות "ז".
וה-"א" בסגול, כזה: **אֲזַרְה.** ואשר על
כן ידרש בדרך אל תקרי. אל תקרי
אֲזַרְה אֵלָּא אֲזַרְה.

שכביכול הכתיב הקב"ה על עצמו
שיזרה עצמו עם עמו בין הגויים, כעין
"עמו אנכי בצרה", וכדברי רשב"י:
תניא ר' שמעון בן יוחי אומר בוא
וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה
שבכל מקום שגלו שכינה עמהן גלו
למצרים שכינה עמהן וגו' גלו לבבל
שכינה עמהן וגו' ואף כשהן עתידין

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

קשר הכתוב את ענין השמיטה לשבע
חטאות שבראשם ביטול תורה.

~~~~~

**וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶת-
בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם
אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר.**
(כו, מב')

ברש"י וזכרתי את בריתי **יעקוב**.
בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו
חסר. ובחמשה מקומות, יעקב נטל אות
משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר
גאולת בניו.
ויש לשאול, מדוע נטל דוקא את האות
ו', ומדוע **חמש** פעמים.

ועל דרך הצח יש לומר כי בבואו
להכריז על המשיח בגאולת בניו לא
יבוא אליהו ביום ששי, כדי לא להטריח
את ישראל בהכנות שבת קדש. ולכן נטל
את הוא"ו בידועו כי **יבוא פרט ליום ו'**.

וחמש פעמים שכתוב כן, הם כנגד
חמשה ימים **שודאי יבוא**. שהרי בשבת
מחלוקת היא אם יש תחומים מעל עשרה
אם לאו, וספק יבוא.

**אֲזִ תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל
יְמֵי הַשָּׁמָה וְאַתֶּם בָּאָרֶץ אֲבִיכֶם אֲזִ
תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצֹת אֶת-שַׁבְּתֹתֶיהָ**
(כו, לד')

ויפלא למעין. שבשבע החטאות
המוזכרות בפרשה הנ"ל לא נאמר
החטא של השמיטה. אם כן מה הוא
שתתצצה הארץ על שבתותיה.

אלא יש לומר שבראש רשימת שבעת
החטאים האמורים בפרשה היא החטא
שלא למד. כלומר **שלא היו עמלים**
בתורה. כפי שמוכח ברש"י. **והשמיטה**
ניתנה על מנת שיהיו עמלים בתורה
על כל פנים אחת לשבע שנים. והם לא
הפקירו שדותיהם ולא התפנו לעמל
תורה.

ולכן הארץ צריכה להתרצות, על זה
שִׁבְּגִינָה לא עמלו בתורה. ולא קיימו
ובהם נהגה יומם ולילה, שס"ה ימים
בשנה.

ומי שאנוס, על כל פנים שנה אחת
בשבע שנים יהיה עֲמַל שנה שלימה,
כנגד שס"ה ימים שלא עמל בתורה. לכן

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

ו**כל מקום** שנאמר **עיני ה'** כוונתו על השגחתו הפרטית על ארצו ועל ברואיו גם כשאננם בארצו. כי ממנה מתברכות כל הארצות והשגחתו ית' מתרחבת, ומהארץ אָזְכֵּר לכל העולם כולו.

ועל דרך הצח יש לומר והארץ אָזְכֵּר, אָזְכֵּר את עוונה הראשון אשר עשתה עץ עושה פרי ולא עץ פרי, ועתה וְהִרְצָת אֶת-שִׁבְתְּתִיָּהּ. מאי שִׁבְתְּתִיָּהּ. שנמחל לה בזה עוונה הראשון, אשר שבתה מלעשות עץ פרי. ואשר כנגד זה היתה נמנעת מלשבות בשמיטה, ועתה וְהִרְצָת את שניהם גם יחד. לכן אמר וְהִרְצָת אָזְכֵּר.

~~~~~

תְּרַצֶּה וְהִרְצָת

אִזְ תְּרַצֶּה הָאָרֶץ אֶת-שִׁבְתְּתִיָּהּ כָּל יְמֵי הַשָּׁמָיָה וְאַתֶּם בָּאָרֶץ אֵיבִיכֶם אִזְ תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת-שִׁבְתְּתִיָּהּ:
[כו, לד']

בשימת לב שינה הכתוב לשונו בסופו מתחילתו. שבתחילתו אמר אִזְ תְּרַצֶּה ובסופו אמר וְהִרְצָת.

נמצאנו למדים שפרט ליום ו' שודאי לא יבוא, וליום שבת קדש שספק יבוא, חמש פעמים ודאי יבוא, לכן נטל יעקוב את הו' מאלהו חמש פעמים ערבון ומשכון שיבוא לגאול את בניו בימי השבוע הנותרים.

ואשר על כן כשמזמרים לכבוד אליהו הנביא במוצ"ש קושרים הזמירות עם יעקב אבינו, אמר ה' ליעקב, אל תירא עבדי יעקב. ונעשים כאומרים לו, הנה הנה הוא בא לגאול את בניו ולקבל את מִשְׁכּוֹנוֹ.

וְהִרְצָת אָזְכֵּר. ויש ליתן טעם על זכירת הארץ, ודי היה לו לומר שיזכר הבנים, שיביאם לארץ.

אלא כפי שמבואר במקום אחר, [דברים יא יב] אָרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה. שהשגחת ה' בה, כביכול אומר הקב"ה כשם שאזכר השגחתי על הבנים, כן אָזְכֵּר השגחתי על הארץ שנתתי לבנים.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

שמיטותיה ושבטותיה. והוא כעין פעל עומד. שהיא עצמה מתרצית. ולאחר **שהיא** [הארץ] **תתפייס** לעצמה, אזי תוכל לקיים את **תכלית פיוסה**, והוא לרצות ולפייס **למלך**. ולכן כתב **"וְהִרְצָתָ"** שהוא **פועל יוצא** לרצות ולפייס **את המלך**.

וכן הוסיף המהר"ל בגור אריה על התורה שהארץ [לאחר שהתפייסה],

היא תפייס השמיטות למלך.

ולכן שינה רש"י בלשונו לומר בתחילה **לפייס המקום** ולאחר מכן אמר **לפייס למלך**. כי כאשר נתפייסה בתחילה **לעצמה**, היתה ההתפייסות **על מנת** לרצות **למלך**. אך מכיון שעדיין לא ריצתה למלך, נקט רש"י בשם המקום. וריצוי המקום היתה **תכלית** ההתפייסות. ולבסוף כאשר כבר ריצתה למקום ככתוב **וְהִרְצָתָ**, אזי נקט רש"י לשון מלכות. שהארץ המפוייסת ריצתה למלך.

ויש להבין שינוי הלשון בין המקום ובין המלך, שהרי שניהם רשות אחת היא, ולמה חילק רש"י בין שניהם.

ולעומקו של מקרא יש לומר על דרך שפירש רש"י על הפסוק [שמות לג, כא'] **וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי**

יש להבין לשונות אלו וליתן טעם לשינוי הלשון שבשתייהן.

לפשוטו של מקרא פירשם רש"י מלשון **ריצוי ופיוס**:

אז תרצה. תפייס את כעס המקום, שכעס על שמיטותיה.

והרצת. [תפייס] **למלך** את שבטותיה.

ובשימת לב, חילק רש"י בין **אז תרצה** ובין **והרצת**. שב"ת **תרצה** כתב תפייס את כעס המקום, וב"ת **והרצת** כתב שתפייס למלך. ויש ליתן טעם מדוע הוצרך הכתוב לשתי הלשונות ומה בין "המקום" ל"מלך".

לסיכום דברי הרא"ם [ר' אליהו מזרחי על פירוש רש"י] על פירוש רש"י הנ"ל, יש לומר:

באומרו **תרצה** כוונת הכתוב **שהארץ עצמה תתפייס** [למען המקום ברוך הוא],

ובאומרו **והרצת** כוונת הכתוב שהארץ [לאחר שנתרצתה] **היא תפייס את הקב"ה**.

וביתר פירוט: באומרו **תרצה** כוונת הכתוב **שהארץ עצמה תתפייס** [למען המקום ברוך הוא], על שלא נשמרו

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

יהוה אחד, ככתוב [תהלים קיג ה-ו] מי
פה' אֶלְקֵינוּ **הַמִּגְבִּיהִי**
לְשִׁבְתָּ: הַמִּשְׁפִּילִי לְרֹאוֹת בְּשָׁמַיִם
וּבָאָרֶץ:

ועל ידי פיוס השגחת ה' בארץ מתחבר
ו'ה עם י'ה להיות הו'יה אחד. והוא
הקשר בין **תְּרָצָה וְהִרְצָתָה**, ש **תְּרָצָה** הוא
יחוד המקום מלמטה למעלה ו **וְהִרְצָתָה**
הוא יחוד המלך מלמעלה למטה. ולכן
הם **אותן האותיות בסדר הפוך**,
כביכול. שתשובת הבנים מלמטה
למעלה מורידה שפע תשובת ה'
מלמעלה למטה.

~~~~~

וְתָרַץ

(כו, מג') **וְהָאָרֶץ תַּעֲזֹב מֵהֶם וְתָרַץ**
אֶת-שִׁבְתֹּתֶיהָ בְּהִשְׁמָהּ מֵהֶם וְהִם
יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם. (כו, מג')

לפשוטו של מקרא, וְתָרַץ פירושו
תְּרָצָה ותפייס. את שבתותיה שלא
נשמרו. וכפי שנתבאר ב **תְּרָצָה וְהִרְצָתָה**
לעיל. שמאחר והארץ נתרצתה בעצמה,
עתה היא יכולה לרצות ולפייס גם
לשבתות השנה שלא נשמרו כראוי,
כשם שמרצה היא למלך כנ"ל.

וְנִצְבְּתָה עַל-הָעֵצִים, על מקום שהשכינה
שם מדבר, ואומר: המקום אתי ואינו
אומר אני במקום, שהקב"ה מקומו של
עולם ואין עולמו מקומו.

ואשר על כן יֵאָמֵר שהוא מקום הארץ,
ולא הארץ מקומו, ולכן בפיוס **הארץ**
פירש רש"י פיוס **המקום**. ובפיוס
הקב"ה שהמקום אתו נאמר: למלך.
ויהיה ערך הדברים כך: **והארץ תפייס**
למלך שהוא מקומה.

ועל דרך הסוד, להסביר החילוק בין
המקום ב"ה ובין מלך מלכי המלכים
הקדוש ברוך הוא:

יש לומר שהוא החילוק והחיבור בין
שמים וארץ. בין י'ה ובין ו'ה. שהשגחת
ה' בעולמות עליונים תיקרא י'ה,
והשגחת השם בארץ תיקרא ו'ה, ולייחד
שם י'ה ב- ו'ה היינו **לחבר שמים וארץ**
ולהוריד השפע מעולם עליון לעולם
תחתון. וזה **הייחוד שנעשה במעשה**
המצוות בכלל ובמעשה השמיטה
בפרט.

וכאשר לא נשמרה השמיטה נעשה
פירוד בין שמים וארץ, ומששבו בנים
לגבולם ונשמרת השמיטה על ידם נעשה
חיבור וייחוד קודשא בריך הוא
ושכינתה, ליחדא שם י'ה ב- ו'ה, להיות

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

דרך מה שכתוב **עָזַב תַּעֲזֹב עַמּוֹ**, [שמות כג ה'] ופירש רש"י עזיבה זו לשון עזרה. פירוש:

דרך הקלקול הוא **וְהָאָרֶץ תַּעֲזֹב מִמָּהֶם**, מהם הכוונה מבניה, ובגלל בניה. ודרך התיקון הוא כאומרו: **וְהָאָרֶץ תַּעֲזֹר מִמָּהֶם**, שבהיותם שומרים השמיטה ולימוד התורה, בזה הם כביכול עוזרים לארץ להתקיים. או כלך לדרך זו: על ידי שמירת השמיטה הם מקיימים **עָזַב תַּעֲזֹב**. ועל ידי **עָזַב תַּעֲזֹב** הם מקיימים **עֲזֹר תַּעֲזֹר**. לכן על ידי הבנים **תַּעֲזֹר** הארץ להפריח שממותיה.

ועוד על דרך **הַצַּח יֵאָמֵר** כי נקט הכתוב **לשון נופל על לשון באומרו והארץ ותרץ**. שכן נקראת הארץ כך על שם ותרץ, שנוחה להתרצות למרציה.

~~~~~

בְּהִשְׁמָה

וְהָאָרֶץ תַּעֲזֹב מִמָּהֶם וְתָרַץ אֶת-שִׁבְתֶּיהָ בְּהִשְׁמָהּ מִמָּהֶם וְהֵם יִרְצֻ אֶת-עֲוֹנָם [כו, מג']

בְּהִשְׁמָהּ מִמָּהֶם וְהֵם,

ועל דרך **הַצַּח**, נאמר **וְתָרַץ** לשון תירוצים. **שנעזבה מהבנים על אשר לא למדו, לא הקשו ולא תירצו בלימודם דבר**. ובהיותם שבים ועמלים בתורה בשנת השמיטה, בקושיות ותירוצים, על כן **וְתָרַץ הָאָרֶץ אֶת-שִׁבְתֶּיהָ**.

ועוד, על דרך **הַצַּח** אֵין **תַּרְצָה הָאָרֶץ אֶת-שִׁבְתֶּיהָ**. גם מלשון **רצון**, וגם מלשון **ריצה**.

לומר לך, שתודיע הארץ לכל יושביה שאף גם זאת שמאסו בארץ חמדה, היא לא מאסה בהם. ומייחלת מתי ישובו אליה בניה, וכמים הפנים לפנים, כן לב האדמה לאדם.

כשם שְׁיִרְצֻ הבנים לשוב אל האדמה, וגם ברגליהם יִרְצֻ אליה, כן **תַּרְצָה** הארץ לשוב אליהם, **וְתָרַץ**, לשון **ריצה**.

שִׁבְתֵּיהָ את בניה תרוץ לקראתם בשובם אליה, ותקיים להם "קפיצת הדרך". בראותה כי הם גם הם יִרְצֻ לשוב אליה, לאחר שְׁיִרְצֻ את עונם, ויִרְצֻ גם הם אליה, כחתן לקראת כלה.

ועוד על דרך **הַצַּח**, יורה הקלקול על דרך התיקון, כעין תשובת המשקל. על

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

משה. **בה בארץ** היא בחינת **מהש** הן אותיות **משה**, הוא משה רבנו אשר מחד גיסא תובע את **עלבון עמל התורה**, ומאידך גיסא ממחר להמליץ טוב עבור הת"ח ליתן שכרם מושלם **בנטשם את אדמתם על מנת לעסוק בתורתם**.

והשם השני היוצא מתיבת **בְּהִשְׁמָה** הוא **מבש**, וגם הוא מע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט [שמות י"ד יט-כא'] ומכוון על פי הסוד כנגד המלה **לאמר** שפרשת ציצית, [במדבר טו לז] שהיא כנגד פרשת כנפות הארץ, ומתלוות אליו שתי אותיות ה"ה משם השם, המכוונות כנגד הארץ התחתונה והארץ העליונה והרי הוא כמלאך הממונה על בחינת הארץ, שנאמר בו **המבשה**, והיינו בהשמה.

והשם השלישי היוצא מתיבת **בְּהִשְׁמָה** הוא **מהם**, וגם הוא שם קדוש מע"ב שמות, שתפקידו הוא לשמור על ארבע כנפות הארץ, כארבע כנפות הציצית שלא יפסלו. ואשר על כן השם הק' **מהם** הוא המכוון בפרשת ציצית במילה **"כנפי"** בפסוק [במדבר טו לח] וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית על-כַּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם וגו'.

לפשוטו של מקרא תהיה כוונת הפסוק בהיותה שוממה מהם.

ועל דרך הסוד חבויים כאן ארבעה ארבעה שמות קדושים מע"ב שמות שבקריעת ים-סוף, היוצאים מן הפסוקים יט-כא בפרשת בשלח פרק י"ד, המתחילים במלים ויסע ויבא ויט. והם: **מהש, מבש, מהם, והם**.

כיצד: בתיבה זו **בְּהִשְׁמָה** חבויים שני שמות הקדש **מהש, מבש**. ובהמשך הפסוק נאמר **מָהֶם וְהֶם**, שכל אחד מהם הוא גם שם קדוש מע"ב שמות: מהם, והם. ושמות קדש אלו ניתן לקרוא אותן ישר ולמפרע ולשנות סדר אותיותיהן, והן נשארות בקדושתן, כעין ריצת המלאכים רצוא ושוב. ואשר על כן השם **מהש יקרא משה**. וכן ניתן לחלק את המלה **בְּהִשְׁמָה** לשתיים: בה-שמה. בה-משה. וידרש על משה רבנו שנמצא בארץ על ידי לומדי התורה. ונקרא **בהיפוך** אותיות **מהש-משה** כנגד הפוך בה והפוך בה דכולא בה. **ובחינת התיקון של השמיטה** תהיה בתוספת האותיות **בה**. שעל ידי שמירת השמיטה משה רבנו אכן נמצא בארץ, בלימוד התורה של הנוטשים את אדמתם. והן אותיות **בְּהִשְׁמָה, בה - שמה, בה -**

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

שִׁירָצוּ לַתִּקְוָה אֶת עוֹנוֹם, וְעַל יְדֵי שִׁירָצוּ
לְקִרְיַת קוֹנֵם, בְּזֶה יִרְצוּ אֶת אֲדַמְתָּם.

ואשר על כן נאמרו המלים פעמיים: **כָּל יְמֵי הַשָּׁמָה, כָּל-יְמֵי הַשָּׁמָה**, [פרק כו פס לד-לה], שהעמלים בתורה לשם שמים **חוזרים ומשננים**, ובזה הם מתקנים את השממה הגשמית של האדמה ומתקנים את השממה הרוחנית בהעדר לימוד התורה.
לומר לד, שהעמלים בתורה הוא התיקון של בהשממה.

^^^

יַעֲזֵן וּבִלְעֵן

יש לעיין בכפל הלשון **יַעֲזֵן וּבִלְעֵן**.
לפשוטו של מקרא, תורה הלשון של **יַעֲזֵן** על גמול: וכן פירש": גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו ובחוקותי מאסה נפשם.

ואומר אוה"ח הק': **והארץ תעזב וגו'** **יעזב וביעזב וגו'**. אומרו יעזב וביעזב על דרך אומרו (ירמ' ט') על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת הרי שיציאת ישראל מארץ ישראל היא לסיבת מניעת

[כמובא בלעומקו של מקרא לפרשת "שלח"].

ועוד שהוא יוצא מן הפסוק **"המים"**, בפרשת בשלח באומרו: **ויבקעו המים**. והם רמז למים של תורה, המתבקעים בדרך הלימוד, ומבקעים ומשדדים מערכות הטבע על ידי לומדיהם. **ואשר על כן כתיב בַּהֲשִׁמָּה מֵהֶם**. בה - שמה מהם. בה, בארץ מלאכיו עושי דברו של הקב"ה הקרויים **מבש, מהש מהם**. ובשימת לב, **מהם** הוא המשך הפסוק **בַּהֲשִׁמָּה מֵהֶם**, ובהמשכו נאמר **וְהָם יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם**. **כאשר וְהָם** הוא גם שם קדוש מע"ב המורה על חמדת הבנים השבים לגבולם. הרי לנו פסוק שחבויים בו חמישה מלאכים קדושים **בַּהֲשִׁמָּה מֵהֶם וְהָם יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנָם**.

ובזה הבנים הלומדים השבים לגבולם ירצו את הקב"ה ואת ארצם על עוונם, כלומר ירצו על קלקולם ויתרצו בתשובתם.

ובדרך הצח, ירצו על ידי שִׁירָצוּ וִירָצוּ. בקיימים מְשַׁכְּנֵי אֲחֵרֵי נְרוּצָה [שה"ש א, ד']. ע"י

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

עֲרֶכְךָ

**וְהָיָה עֲרֶכְךָ הַזֶּכֶר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וְעַד בֶּן-שְׁנַיִם שָׁנָה וְהָיָה עֲרֶכְךָ
חֲמִשָּׁים שָׁקֶל בְּסָף בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
(כז, כג')**

עֲרֶכְךָ. פירש רש"י וכפל הכפ"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא. ומביא השפתי חכמים תמיהת הרא"ם, שמובא בתורת כהנים ובמסכת ערכין דף ד' בפירוש שהוא כ"ף הכינוי כמובא שם **בברייתא:**

עֲרֶכְךָ ערך כל גופו הוא נותן ולא ערך איברים. ערך כל גופו ולא ערך מקצתו. והשפתי חכמים דוחה התמיהה, באמרו שרש"י כתב על **שאר הערך** הכתוב בפרשה שאין שייך שמה חילוק בין כל גופו למקצתו.

ולעומקו של מקרא יש ליתן הסבר נוסף ברש"י באמרו **וכפל הכפ"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא.** שרש"י אכן **ידע גם ידע** את הדרשה המובאת, רק כתב **שאינו יודע** מאיזה לשון הוא. שאין זה דרך **פשט הלשון** לומר איש כי יפליא בערך. **בערכו** מבעי ליה. מאי

התורה, כי לצד שאין תורה אין חשק לארץ בשיבתם בה, **ומצינו עוד** שאמר הכתוב למעלה מזה אז תרצה וגו' ותרץ את שבתותיה, הרי כי לסיבת עון השמיטה תאבד הארץ מהם, **מעתה הם ב' טעמים** ליציאת ישראל מארץ הקדושה:

לזה אמר יען וביען, וחזר ופירש מה הם **הב' סיבות** ואמר **במשפטי מאסו** הם השמיטות, **וחקתי געלה נפשם** היא עסק התורה.

ופירוש זה הוא על דרך הפשט. **ולעומקו של מקרא** יאמר בדרך הדרש שהוא גם מלשון **יענה** לתפילות ולבקשות ולריצוי ולהתפייסות. **יענה** לארץ על אשר ריצתה להקב"ה וכן **יענה** ליושבים עליה על אשר ריצו לארץ ולהקב"ה.

ולכן אמר פעמיים **יען וביען**. לארץ וליושביה. לארץ ולהקב"ה. וכפי שמבקשים בסליחות, מי שענה לאבותינו הוא יעננו.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזֶּכֶר (כז, ג')

יש ליתן טעם מדוע לקראת סיום חומש ויקרא נאמרו עניני הערכין.

ויש לומר, שהערכין מוערכין על פי הכהן. וחומש ויקרא היא תורת כהנים, וראוי לסיימה כפי שהחלה, בכהן. ועוד, כמובא באוהב ישראל מאפטא, שיש שני סוגי הנהגה. הנהגה בחירית לפי מעשי האדם, והנהגה עצמית לפי רצון ה'. כעין וחנותי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון.

וכנגד זה יש שני סוגי ערכך. האחד הוא הערכך שהוא כנגד הנהגה עצמית, שהיא כעין גזירת הכתוב, מה ערכו בכל גיל, והשני הוא הערכך שהיא הנהגה בחירית, שהאדם מקדיש שדהו וכו', ובבואו לפדותו, יעריכנו הכהן. ולפי בחירתו בהנהגתו הרוחנית כן יעריכוהו מן השמים. וכנגד אלו שתי הנהגות, נכתבה כ"ף כפולה של הערכך.

ועוד י"ל שברית ראשונים היא הלפנים משורת הדין כנ"ל. ואשר על כן היא הערך שמעריך הקב"ה את כנסת ישראל ואשר אין לו ערוך, וכל יקר

בערכך, לכן פירש רש"י לא ידעתי מאיזה לשון הוא הפשט הזה.

ועל דרך הדרש והמוסר ייאמר: שכל אחד ואחד מוערך אצל הקב"ה לפי כוחו וחשיבותו העליונה.

והאדם שאינו יודע ערכו לפני בוראו, ניתן לו דרך להעריך עצמו לפי שניו. והוא דרך של ענוה שנתן לנו הבורא ית'. שלא ישגה כל אחד ואחד לומר אני ואפסי עוד, וכפי שאמר פרעה [יחזקאל כט, ג'] לי יארי ואני עשיתיני.

לכן לא כתבה התורה ערכו לפי חשיבותו ודרגתו הרוחנית או הגשמית. אלא דבר שהוא שווה לכל נפש והוא מספר שניו.

ומאחר והושוו כולם לפניו בענותנותם, יוכל ערכם לחול עליהם ליתן להם כל אחד ואחד לפי ערכו וחשיבותו הרוחנית כפי שמועריך על ידי בוראו.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

**וְכָל-מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ
מִפְּרֵי הָעֵץ לֵה' הוּא קָדֵשׁ לֵה'.**

**וְאִם-גָּאֵל יִגְאֹל אִישׁ מִמַּעֲשָׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ
יִסַּף עָלָיו. וְכָל-מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֹאן כָּל
אֲשֶׁר-יַעֲבֹד תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעַשְׂיָרִי
יִהְיֶה-קָדֵשׁ לֵה'.** (כו, לא-לג')

סיים הפרשה במעשרות שהם יכול
הארץ, וכן הבקר והצאן שנקראים יכול
הארץ, לנעוץ תחילתה של הפר' בסופה
וסופה בתחילתה. שנאמר בה ונתנה
הארץ יכולה.

וכשם שיש יכול טוב בארץ הגשמית
כן יש יכול טוב בארץ הרוחנית היא
לימוד התורה הק'.

וכשם שעניי ה' אלקיך בה בארץ
הגשמית, כן עיני ה' אלקיך בה בארץ
הרוחנית, בעמל התורה.

וזה שאמר הכתוב אז תרץ הארץ את
שבתותיה בְּהַשְׁמָה מהם. אותיות **בה**
משה. בה - בארץ, בה - בתורה. בה -
בקדושה, בה - בנשמת כל תלמיד
ותלמיד. **בה משה**. וכן"ל. שכל מה
שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה
מסיני. ואשר על כן תסתיים הפרשה וכן
ספר ויקרא במשה רבנו, כדלקמן.

~~~~~

שבעולם לא ישוה לה. וערך יקר זה שת
עלינו הקב"ה בחמלתו ובאהבתו אותנו.
וכדי שיהיה לערך הזה על מה לחול,
נתן לנו הקב"ה את פרשת ערכין. שיוכל
האדם להקדיש עצמו ורכושו להקב"ה
וליתן ערך תמורתו, ויהיה ערך זה קטן
ככל שיהיה, **הרי הוא מושך חסדי ה'**
לחול עליו הערך הגדול ששת עלינו
הקב"ה מלמעלה.

ולכן נאמר **הערכך**, בשני כ' במקום
הערך. **שיש כאן ערך שלמטה מכוון**
כנגד הערך שלמעלה.

ועוד יש לומר שאלו שני סוגי הערכין,
הערך הבהירי והערך העצמי, הם כנגד
מלכותא דרקיעא ומלכותא דארעא.
ומתאחדים כאחד לומר מלכותא דרקיעא
כעין מלכותא דארעא.

ועל דרך הצת, יש לומר ששני ערכין
אלו, ערכין דלעילא וערכין דלתתא הם
כנגד חוקות שמים וארץ. ונרמז
בנבואת ישעיהו, (ישעיה מט, טז): **הן**
על כפיהם תקתיך. כפיהם כנגד פעמיהם
כ"ף שבערכך. ובזה נקשר הערכין עם
בחוקותי.

~~~~~

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

הפטרת בחוקותי

היא הפטרת

בהר-בחוקותי

בספר ירמיהו, מפרק טז פסוק יט, עד פרק יז פסוק יד. [גם כשפרשות בהר בחוקותי מחוברות].

פסוקי ההפטרה

{יט} יהוה עזי ומעזי ומנסי ביום צרה אליה גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אף נשקר נחלו אבותינו הַכֵּל נַאֲיִן בָּם מוֹעִיל: {כ} הַנְעִשָּׂה לֹו אֲדָם אֱלֹהִים וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים: {כא} לִכֵּן הִנְנִי מוֹדִיעֵם בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי יְהוָה: {ס} {א} חֲטָאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בַּעֲט בְרֹזֶל בַּצִּפְרֹן שְׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל לֹוֹת לָבָם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: {ב} כְּזָכַר בְּנִיחָם מִזְבְּחוֹתָם וְאֲשִׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעֲנָן עַל גִּבְעוֹת הַגְּבָהוֹת: {ג} הִכְרִי בַשָּׂדֶה חֵילָה כָּל אוֹצְרוֹתֶיהָ לְבֹז אֶתֶּן בְּמַתִּיבָה בְּחֶטְאָת בְּכָל גְּבוּלֶיהָ: {ד} וְשִׁמְטָתָהּ וּבָדָה מִנְחָלָתָהּ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהּ וְהַעֲבַדְתִּיהָ אֶת אֱלֹהֶיהָ בְּאַרְצָהּ אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ כִּי אֲשֶׁר קִדַּחְתָּם בְּאֶפֶי עַד עוֹלָם תוֹקֵד: {ס} {ה} כֹּה אָמַר יְהוָה אֲרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאֲדָם וְשֵׁם בִּשְׁׁר זָרְעוֹ וּמִן יְהוָה יִסּוּר לְבֹו: {ו} וְהָיָה כַּעֲרָעַר בַּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׁכַן

לֹא יִבְקֹר בֵּין-טוֹב לְרָע וְלֹא יִמְיָרְנוּ וְאִם-הִמָּר יִמְיָרְנוּ וְהָיָה-הוּא וְתִמּוּרְתּוֹ יְהָיָה-קֹדֶשׁ לֹא יִצָּאֵל: (כו, לג)

וְהָיָה-הוּא וְתִמּוּרְתּוֹ יְהָיָה-קֹדֶשׁ. ועל דרך הדרש, כשם שתחילתה של הפרשה היא על עמל התורה כן תדרש סופה על עמל התורה.

שבדרך עמל התורה תעלה סברא וכנגדה תהיה סברא אחרת ותדחה הראשונה. ולא תהיה הנדחית רעה בעיני אדוניה, אלא תהיה המסקנה קדש ותמורתה הנדחית גם היא תהיה קדש, לידע דרך הפלפול לחזק המסקנה. ואשר על כן סיים הפרשה בציווי ה' את משה אל בניי בהר סיני:

אֱלֹהִים הַמַּצֹּת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי. (כו, לד)
שמעיד משה רבנו על לימודם של העמלים בתורה, שהם קדש ודרך לימודם קדש.

^^^

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

ובשימת לב, בעניין התוכחות והקללות שבפרשה כבר הביא רש"י בפירושו שבעה דברים עיקריים שכנגדן דבר הכתוב והן שבע חטאות הנמנות מן הקל אל הכבד וכדרך של עבירה גוררת עבירה והן פירוש דבר ה' **שבע על-חטאתיכם** [כו, יח'], כמבואר בפירושו על הפסוק: **להפרכם את-בריתי** שהיא כפירה בעיקר [פרק כו, פס' טו'] וזה לשונו: **הרי שבע עבירות** הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן: לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, **כופר בעיקר**. עכ"ל. ועתה, משהגיעו לכאורה לכלל כפירה בעיקר היא עבודה זרה, עומד הנביא ירמיהו ומוכיחם על הדבר, אלא שבד בבד הוא פונה להקב"ה ללמד עליהם זכות ולהמתיק עליהם את הדין. וכשם שהוא נשלח על ידי הקב"ה להוכיח את עמו, הרי הוא רואה עצמו כשליח של העם לבקש עליהם רחמים לפני בוראם. וכן הוא אומר: **{יט} יהו'ה עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה**, **וכפירוש המלבי"ם**: למה תענישם בעוון ע"ז, הלא הוא דבר שאין בו ממש, והוא כשחוק תינוקות בעלמא, ואם מפני שע"כ כחשו בה' **הלא אתה עזי ומעזי וכולם יודעים אלהותך**,

חררים במדבר ארץ מלטה ולא תשוב: (ס) {ז} ברוך הגבר אשר יבטח ביהו'ה ויהיה יהו'ה מבטחו: {ח} ויהיה פועל שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא (ירא) יראה כי יבא חם ויהיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: {ט} עקב הלב מפל ואגש הוא מי ידענו: {י} אני יהו'ה חקר לב פחן פליות ולתת לאיש (כדרכו) פדרכיו פפרי מעליו: (ס) {יא} קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט פחצי (ימו) ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל: {יב} פסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: {יג} מקנה ישראל יהו'ה כל עזביו יבשו (יסורי) וסורי בארץ יפתבו פי עזבו מקור מים חיים את יהו'ה: (פ) {יד} רפאני יהו'ה וארפא הושיעני ואנשעה כי תהלתי אתה:

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

שייכותה של ההפטרה לפרשה נראה בעיקרה בעניין התוכחות למפירי התורה ובעונשיהם, והשכר המובטח להולכים בדרך התורה, ואגב כך יבוארו שאר הפרטים אשר ביניהן.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקות

ההשגחה. שעל ידי שבטח באדם ודימה כי בשר ודם **עָזְרוּ**, על ידי כך יתגלגל שמה' יסור לבו {ה} פה אָמַר יְהוָה **אָרוּר הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בְּשׂוֹר זָרְעוֹ** ומן יְהוָה יסור לבו: וכן פירש רש"י על הפסוק: **זָרְעוֹ**. כמו **עָזְרוּ** וכן תרגם יונתן רוחצניה. ודרך התיקון מציע הנביא: {ז} **בְּרוּךְ הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְּטָחוֹ**. ופירש המלבי"ם: **בְּרוּךְ הַגֵּבֶר** [כלומר מתי יהיה מבורך] כאשר לא לבד **שיבטח בה'**, כי גם **והיה ה' מִבְּטָחוֹ**. **פירוש:** כי הבוטח בה' שיושיעהו ע"י אמצעיים טבעיים הגם שיבטח בה' בכ"ז המבטח שלו היינו הדבר שע"י יושג בטחונו **אינו ה'** רק **האמצעיים הטבעיים** שמקוה שעל ידם יושיעהו ה', **והגם שאינו ארוך, אחר שבוטח בה'**, מכל מקום גם **אינו ברוך**, כי רק אם יבטח בה' שיושיעהו **בלא שום אמצעי כלל**, רק אז יהיה ברוך. וזה ערך הדברים: מתי יהיה **בְּרוּךְ הַגֵּבֶר, כְּאֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה יְהוָה בִּלְבַד מִבְּטָחוֹ**, ללא אמצעי כלל, אז יקרא **בְּרוּךְ**. וממשיך הנביא לתאר את הברכה אשר יזכה בה האדם המבורך, ובזה תדמה ההפטרה לתחילת פרשת בחוקות על הטוב אשר יפול בחלקם של ההולכים בחוקות ה': {ח} **וְהָיָה כְּעֵץ**

והלא לעתיד אליך גוים יבואו מאפסי ארץ ויכירו ששקר נחלו אבותיהם, וא"כ מה תתקנא בע"ז! ומשיבו הקב"ה: {כא} **לָכֵן הִנֵּנִי מוֹדִיעֶם בַּפֶּעַם הַזֶּאת אוֹדִיעֶם אֶת יָדֵי וְאֶת גְּבוּרַתִּי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי יְהוָה**, אכן, אין אני מקנא בע"ז שאין בה ממש, רק מפני זה בעצמו שבוחרים דבר שאין בו ממש וכופרים בי אני רוצה להענישם, וע"י שאביא את נבוכדנצר על כולם יכירו כולם כח ה', כי חטאת זו של כפירה בעיקר, כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרָזָל בְּצַפְרָן שְׁמִיר חֲרוּשָׁה על לוח לָפֶם, וקשה לעקרה אם לא על ידי גלותם. וממשיך הנביא **לענין השמיטה** שגם בזה תדמה ההפטרה לפרשה: {ד} **וְשִׁמְטָתָהּ וּבָדָה מִנְחָלָתָהּ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהּ וְהַעֲבַדְתִּיהָ אֶת אֱיִבֶיהָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ** וכאומרו בפרשה: : {לד} **אִזְ תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת-שִׁבְתֶּיהָ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמִיטָה וְאַתָּם בְּאֶרֶץ אֱיִבֵיכֶם אִזְ תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת-שִׁבְתֶּיהָ** ופירש המלבי"ם: שע"י שהלכו למצרים אחרי מות גדליה בן אחיקם שמטו את הארץ ועזבו את נחלתם ועי"כ נהיה השמטה גם במ בעצמם כי יצאו מחירות לעבדות שעבדו את אויביהם בארץ מצרים, שנבוכדנצר כבש אח"כ את ארץ מצרים. ורצה לומר בפירושו שעל ידי כך יבינו דרכי

לעומקו של מקרא
בהר-בתוקותי

ועל דרך הצח יש לומר כי לא בכדי נקט הנביא לשון של וְהָיָה. פְּרוּךְ הֶגְבֶּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהִנ'ה וְהָיָה יְהו'ה מְבַטְחוֹ. יכול היה לומר פְּרוּךְ הֶגְבֶּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהִנ'ה וְה' מְבַטְחוֹ. מאי וְהָיָה. אלא יש לומר כפי שאמר ר' ישמעאל במדרש רבה [ויקרא רבה יא, ז'] והיה לשון שמחה וכגון הנאמר בהפטרתנו וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל מַיִם. ועל פי זה יאמר כי גם הפסוק לפניו פְּרוּךְ הֶגְבֶּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהִנ'ה וְהָיָה יְהו'ה מְבַטְחוֹ, אינו אלא לשון שמחה, ואשר על כן יהיה זה מבחן הבטחון בה'. אימתי יקרא האדם בוטח בה', כאשר מבטחו בה' מביאו לידי שמחה.

ועוד יש לומר שבמבחן הבטחון שהיא השמחה כנ"ל, בזה תתקשר ההפטרה עם פרשת ערכין, שבה לכל אחד ואחד ערכו כפי שמעריכתו התורה ללא משוא פנים, והוא הנותן תקוה ושמחה לפרט שמעריכו הקב"ה כפי שהוא ולא ביחס לזולתו. והיא יסוד הענוה. שגם האדם הפשוט והשפל ביותר, יש בו ערך כפי שקבע הקב"ה ומאפשר לו לעמוד לפניו אל מול גדולתו של בורא העולם {יב} **כָּסָא כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשָׁנוּ**: וכפי שדרש ר' עקיבא על הפסוק שלקראת סוף ההפטרה {יג} **מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל יְהוֹה**, מה

שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו
וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֵא חֶם וְהִנֵּה עָלָהּ רֶעֶנָן
וּבִשְׁנֵת בְּצֻרֶת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמַּיֵּשׁ
מַעֲשׂוֹת פָּרִי: וְהוּא כֹהֲבֻטָּחַת ה' בַּפְּרִשָּׁה:
{ד} וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה
הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׁדֶה יִתֵּן פֶּרִי:
וּלְעוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא, יִרְאֶה לַעֵין כֹּל כִּי
בִזְה שׁוֹנֵה הַהִפְטָרָה מִן הַפְּרִשָּׁה. בְּאִשֶּׁר
בַּפְּרִשָּׁה הַכְּתִיב הַקַּב"ה תַּחֲלִילָה אֶת דֶּרֶךְ
הַתִּיקוֹן [אַם-בְּחֻקֵּי תִלְכוּן] וְרַק אַח"כ
אֶת הַתּוֹכְחוֹת עַל דֶּרֶךְ הַקִּלְקוּל, [וְאַם-
בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ]. וְאִילוּ בַּהִפְטָרָה מִתְאָר
הַנְּבִיא תַחֲלִילָה אֶת דֶּרֶךְ הַקִּלְקוּל [אַרְוֵר
הַגָּבֵר וְכו'] וְרַק אַח"כ אֶת דֶּרֶךְ הַתִּיקוֹן
[בְּרִוּוֹ הַגָּבֵר]. וּלְעוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ
לּוֹמַר, שֶׁהַפְּרִשָּׁה מְדַבֵּרֶת בְּרַבִּים,
וְהַהִפְטָרָה בִּיחִיד. שֶׁהָרִי בַתְּחִילָה לִימַד
הַנְּבִיא זְכוּת עַל הַכֹּל, כְּאוֹמְרוֹ
שֶׁהַקִּלְקוּל הוּא רַק בִּיחִידִים, לִכֵּן בְּבוֹאוֹ
לִתְקֵן אֶת הַיַּחֲדִיד מוֹכִיחוֹ עַל דֶּרֶךְ סוֹר
מֵרַע וְעֵשָׂה טוֹב. סוֹר מֵרַע, שְׁלֹא יִהְיֶה
בְּכֹלל אֲרוֹר הַגָּבֵר, וְעֵשָׂה טוֹב שִׁיְהִיָּה
בְּכֹלל בְּרוּךְ הַגָּבֵר. וּבַפְּרִשָּׁה, מְכַתִּיבָה
הַתּוֹרָה עַל כֹּלל יִשְׂרָאֵל אֶת טוֹבָתָם
וְתַמִּימוּתָם בְּאוֹמְרָה אַם-בְּחֻקֵּי תִלְכוּ
וְגו', וְרַק אַחֲרֵי כֵן מְזַהִירָה מִפְּנֵי
הַקִּלְקוּל, שְׁלֹא יִגִּיעוּ ח"ו לְכֹלל כֹּל
הַתּוֹכְחוֹת וְהַקִּלְלוֹת, כְּדֵי שִׁישְׁאָרוּ
בְּטִהְרָתָם.

לעומקו של מקרא בהר-בחוקותי

מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה
מטהר את ישראל. ומסיים בה הכי:
{יד} רָפָאֲנִי יְהוָה וְאָרְפָא הוֹשִׁיעֲנִי
וְאֹשְׁעָה כִּי תִהְלֹתִי אֶתָּה. ולפי מה
שנתבאר בתחילה בפירוש המלבי"ם
שהנביא מנסה ללמד זכות על עם
ישראל שאינו כופר בעיקר, שהרי ע"ז
אין בה ממש, כן בסיום ההפטרה מבקש
הוא גם בשם העם ולכן הוא בלשון יחיד,
רָפָאֲנִי יְהוָה וְאָרְפָא הוֹשִׁיעֲנִי וְאֹשְׁעָה כִּי
תִהְלֹתִי אֶתָּה, וכפי שמצינו בנבואת
ישעיהו [מג, כא'] שאומר הקב"ה לנביא:
{כא} עַם זֶה יִצְרַתִּי לִי תִהְלֹתִי יִסְפְּרוּ.
יצרתי לי על מנת שתהילתי יספרו. הכי
נמי אומר הנביא בשם העם: **רָפָאֲנִי**
יְהוָה וְאָרְפָא הוֹשִׁיעֲנִי וְאֹשְׁעָה כדי
שאוכל לקיים את המטרה שלשמה
נוצרתי: תהילתי יספרו, והיינו דאמר
הנביא: **כִּי תִהְלֹתִי אֶתָּה.** וכאומר: **וְהָיָא**
תִּהְלֹתָהּ.

